

Peregrinatio Hungarorum 7.

Pápai szemináriumok
magyarországi alumnusai

Szeged

1990

Pápai szemináriumok
magyarországi alumnusai

PEREGRINATIO HUNGARORUM

7.

Szerkeszti
Herner János

Kiadja a József Attila Tudományegyetem
Pedagógiai Tanszéke

BALÁZS MIHÁLY — MONOK ISTVÁN

Pápai szemináriumok magyarországi alumnusai

Adalék a jezsuita iskoláztatás kezdeteihez

A bevezető tanulmányt írta
BALÁZS MIHÁLY

Szeged
1990

Lektorálta
TONK SÁNDOR

Technikai munkatárs
MACHAN ESZTER
SZŰCS JÓZSEF

MEGJELENT A KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI PROGRAM
TÁMOGATÁSÁVAL

Bevezetés

A sorozat jelenlegi füzete arra vállalkozik, hogy a tridenti zsinat utáni katolikus iskolaügy egy érdekes, s a hazai szakirodalomban kevés figyelemre méltatott intézményének, a pápai szemináriumok kelet-közép-európai hálózatának kialakulásába nyújtson bepillantást.

Munkánk két részből áll. Lukács László útmutatásai alapján közöljük a magyarországiak névsorát azokról a listákról, amelyek a mondott intézményhálózat gondozásával megbízott jezsuiták római központi levéltárában maradtak ránk. Mivel ezek a listák a XVII. század elejéig tartalmazznak teljes névsorokat — néhányuk kifejezetten azzal az igénnyel készült 1602-ben, hogy összefüggő áttekintést adjon —, célszerűnek láttuk, hogy a későbbről előforduló sporadikus adatok közlésétől egyelőre eltekintsünk. Még a mintegy két évtizednyi időszakra sem állíthatjuk azonban, hogy minden magyarországi alumnus szerepel kiadványunkban. Bizonyosak vagyunk ugyanis abban, hogy a „helyszíneken” végzendő további kutatásokkal újabb neveket lehet majd előbányászni. Másfelől éppen a kolozsvári szeminárium esetében teljességgel nélkülözünk kell az alumnusok listáit. Ilyenek pedig minden bizonnyal léteztek, hiszen az 1585 végén — 1586 elején Erdélyben tartózkodó Ioannes Paulus Campanus lengyelországi tartományfőnök két — a rendfőnökhöz intézett — levelében is említi létezésüket és azt a szándékát, hogy megküldi őket Rómába.¹ Ezek azonban vagy nem jutottak el Itáliába, vagy a későbbiek során kallódtak el.

E listák megemlítése ugyanakkor átvezet bennünket kiadványunk másik céljának meghatározásához. A kolozsvári szeminárium XVI. századi történetét helyenként érdekfeszítő tárgyilagossággal és sok általa feltárt dokumentum felvonultatásával rajzolta fel Veress Endre,² ám a téma kutatásában a hazai szakirodalomban a későbbiekben kevés

történt.³ Márpedig azóta legalább két vonatkozásban is születtek olyan eredmények, amelyek sok tekintetben kiegészítik, illetve más megvilágításba helyezik az általa elmondottakat. Egyfelől több tanulmány is feltárta, hogy a Tridentinum utáni katolicizmus iskolai törekvéseiben milyen fontos szerepet töltöttek be az ún. „északi pápai szemináriumok”.⁴ Másfelől Lukács László fundamentális forráskiadványai jóvoltából jóval gazdagabb dokumentációval rendelkezünk mind a kolozsvári szeminárium első időszakáról, mind a papképző intézet szűkebb és tágabb kontextusáról. Így talán helyesen járunk el, ha a névsorok közlése mellett arra is vállalkozunk, hogy nagyon tömören összegezzük az említett kutatási eredményeket, és az újabban közzétett dokumentumok segítségével rámutassunk azokra a mozzanatokra, amelyek árnyalják vagy gazdagítják a Veress által kialakított képet. Látni fogjuk, hogy ez elsősorban a kelet-közép-európai kontextus figyelembevételét jelenti, s egyben alkalmat szolgáltat arra, hogy úgy tegyünk közzé peregrinációs dokumentumokat, hogy egyben egy hazai iskolatípusról is szóljunk.

A szemináriumok létrejöttéről

Természetesen a pápai szemináriumok létrejöttében is az a belátás játszott alapvető szerepet, hogy a protestáns többség által uralt kelet-közép-európai országokban is csak a kiterjedt és korszerűsített papképzés megvalósításával lehetséges a katolicizmus korábbi pozícióinak visszahódítása. A tridenti zsinat határozatai azonban e tekintetben is igen vontatottan valósultak meg, ráadásul nem is számoltak minden tekintetben a térség különös adottságaival. Hiába körvonalazták ugyanis a püspöki szemináriumok széleskörű hálózatát, ha az ismert egyházszervezeti nehézségek közepette sok helyütt maguk a püspökök is betöltetlenek voltak. Másutt az anyagi és személyi feltételek hiányoztak, ismét másutt a még régebbi hangoltságú, a Tridentinum szellemétől mélyebben meg nem érintett püspökök nem mutattak kellő elszántságot ezek megszervezésére. Végeredményben e körülmények tették oly fontossá a *Collegium Germanicumot*,⁵ amelyet egyre több diák fogadására tettek alkalmassá. Az 1570-es évek elején évente 10-12 papot kibocsátó intézmény önmagában azonban nem tudott áttörést hozni, s így Rómában megfontolás tárgyává tették Giovanni Delfino bécsi pápai követnek azt a javaslatát, hogy a pápa által rendelkezésre

bocsátott pénz egy részét adják a jezsuita kollégiumoknak azzal a megbízással, hogy ők állítsanak fel papképző szemináriumokat. A javaslat vitája során érvek és ellenérvek sorozata hangzott el arról, hogy biztosítható-e Rómán kívül a megfelelő színvonal, s hogy helyes vagy helytelen a növendékeket az eretnekséggel fertőzött környezetben tanítani, ám végül is 1574-ben mintegy kísérleti jelleggel létrejött a bécsi pápai szeminárium. Ennek szabályai azonosak voltak a *Collegium Germanicum* szabályaival, s a jezsuita kollégium épületében lakó, de attól jól elválasztottan élő szeminaristák képzését a jezsuita gimnázium rektora irányította. Az első alumnusok toborzása azonban nehezen ment, mivel a szervezkedést titokban kellett folytatni, s korlátozta a lehetőségeket az a megfontolás is, hogy az iskola jó hírének megteremtése érdekében csak az előkelőbb családokból fogadtak növendékeket. Hamar világossá vált azonban, hogy nemeseket nagyobb számban nehéz lesz papi feladatokra találni, s a megszorítás oldásával kezdtek szaporodni a növendékek. Ptolomeo Galli kardinális és a bécsi pápai követ aktív tevékenysége során kialakult egy hosszabb távon is alkalmazható cserkapcsolat a *Collegium Germanicum* és a bécsi szeminárium között. Ennek jegyében csak a legfelkészültebb és tehetségesebb tanítványokat küldték Rómába (pl. a később oly fontos szerepet játszó Melchior Klesl), míg az átlagos tehetségűek Bécsben fejezték be tanulmányukat. Ez utóbbiakat — kezdetben a püspökökkel komoly konfliktusokat okozóan — a pápai követ szentelte pappá, s neki kellett gondoskodnia arról is, hogy a végzetek megfelelő beneficiumokat kapjanak. A követ elsősorban német, cseh és magyarországi növendékekkel gondolta feltölteni a szemináriumot, s a század végéig végzett mintegy 250 papjelölt közül 18-an jöttek Magyarországról.

Mindenesetre Giovanni Delfino folytatta a szervezőmunkát, s 1576-ban megalapította a prágai szemináriumot, majd 1577-ben hozzájárult ahhoz, hogy Grázban is létrejöjjön egy hasonló intézmény. A későbbiekben a szervezési munkák is a jezsuiták kezébe kerültek. Ebben óriási szerepet vállalt az az Antonio Possevino, aki fontos diplomáciai megbízatásokat vállalt, és a nagypolitika szintjén is erőteljesen munkálkodott a katolicizmus pozícióinak helyreállításáért. Nem elégedett meg azonban ezzel, hanem gyakori utazásait szinte minden esetben összekötötte azzal, hogy a nagyléptékű politikai tervek mellett a katolikus iskolaügy érdekében is munkálkodik. Így Svédországból visszatérte után (1578) egy olyan programot fogalmazott meg, amely már több vonatkozásban

eltért a Bécsben megvalósított elképzeléstől. Míg ugyanis a bécsi szeminárium teljes egészében a *Collegium Germanicum* mintáját követte, addig Possevino egy attól eltérő iskolára tett javaslatot. A megjelölt cél egyértelműen az alsó papság képzése lett, ami annak megfogalmazását jelentette, hogy olyan „a szegénység és az alázat jegyében” tevékenykedő iskolákat kell létrehozni, amelyekben csak azt tanítják meg, ami a papsághoz föltétlen szükséges, ám amelyeknek növendékei nem húzódoznak attól, hogy egyszerű papok legyenek. Possevino ugyanakkor bizonyos mértékben függetleníteni is akarta a megálmodott intézményhálózatot a jezsuitáktól azzal, hogy javaslata szerint a szemináriumok gazdasági ügyeit egy világi prefectus intézte volna. Ez utóbbi elképzelését azonban nem fogadták el Rómában, s a célokat is célszerűbbnek tartották lazábban megfogalmazni, ezért elzárkóztak attól, hogy a jelölteket az egyházi pálya vállalására kötelezzék. Helyeselték viszont Rómában azt az elképzelését, hogy a szemináriumokba elsősorban a protestáns szülők gyermekeit kell felvenni. Ezt nyilvánvalóan azért tették, hogy a mégiscsak megalakuló püspöki szemináriumokat megtarthassák a katolikus szülők gyermekei számára, s ily módon elkerüljék, hogy a központi intézmények létrehozásával a püspökök könnyedén „letudhassák” az iskoláztatás ügyét. A dinamikusan tevékenykedő Possevino északra visszatérve 1579-ben mindenesetre létre is hozott két pápai szemináriumot. Egyet Braunsbergben,⁶ amelynek céljai között szerepelt svéd és finn papok képzése, s egyet Olmücben, ahol viszont Magyarország, illetve a török hódoltság alatti területek papokkal való ellátása is célkitűzés volt.⁷

Ezen a háttéren célszerű tehát elképzelnünk a kolozsvári szeminárium ügyét is, amely Veress állításával⁸ ellentétben nem Báthory István ötlete volt. Rendkívül érdekes, hogy Báthory Kristóf fejedelem és Sunyer lengyelországi jezsuita tartományfőnök már a braunsbergi és az olmüci mintát emlegetve tett javaslatot egy „seminario di ungari in Colosvár” létrehozására 1579 végén.⁹ 1579 decembere és 1581 vége között Báthory Kristóf, a jezsuiták, Caligari lengyelországi pápai követ és Ptolomeo Galli kardinális levelezésében többször is előbukkan a szeminárium létrehozásának gondolata, ám ez akkor még inkább csak tervezgetés volt, hiszen Rómából teljesen logikusan rendre az a válasz érkezett, hogy erre csak a jezsuiták megerősedése után kerülhet sor.¹⁰ Kétségtelen ugyanakkor, hogy az elképzelés megvalósítására Possevino

színre lépése után történtek meg az első komolyabb lépések. Mondanunk sem kell persze, hogy ő nem csupán Kolozsvárra gondolt, hanem egy szélesebb koncepció jegyében Vilnóra is, amelynek rutén, litván és moszkovita papok képzését tűzte ki feladatul.¹¹ A Báthory Istvánnal folytatott tárgyalások 1582 tavaszától váltak konkrétabbá. Veress helyesen mutatott rá, hogy a király eredetileg két szemináriumot óhajtott létrehozni: egyet a nemesek, egy másikat pedig a nem nemesek számára. Fontos azonban azt is hangsúlyozni hogy ezek támogatását eredetileg a legszorosabban összekapcsolta az erdélyi katolikus püspök kinevezésének tervével, arra gondolván, hogy ha részben legalábbis pápai pénzből oldja meg a papnevelést, akkor mérsékelheti a katolikus egyház javának visszaszolgáltatásáról hallani sem akaró erdélyiek ellenállását.¹² Ezt a gondolatot azonban el kellett ejtenie, mint ahogy Possevino érvelésére abba is beleegyezett, hogy csupán egy szemináriumot hozzanak létre.¹³ Miután aztán további részletekben is megegyezés született 1583. február 5-én megszületett XIII. Gergely pápai alapítólevele,¹⁴ majd február 13-án Báthory István is aláírta az okiratot.¹⁵ A létrehozott pápai és királyi szeminárium (seminarium pontificium ac regium) számára a király évente 1000 magyar aranykoronát adományozott a száz papok dézsmájából, míg a pápa is évi 1200 tallérnyi összeget ígért 15 esztendőn keresztül. A király egyidejűleg több más kedvezménnyel is kitüntette a kolozsvári jezsuitákat, majd Possevinot küldte Erdélybe a tervek megvalósításának előmozdítására.

A Kolozsvárra érkező jezsuita azonban komoly nehézségekkel találta magát szembe. 1582 februárjában ugyan azt írta Gyulafehérvárról Leleszi,¹⁶ hogy a szenátorok nem győzik magasztalni a nagyvonalú pápai tervet, s ezek valóban írtak is egy köszönőlevelet XIII. Gergelynek,¹⁷ mindez azonban nem jelentette azt, hogy fenntartások nélkül támogatták volna Possevino szervező munkáját. Húzódozva fizették ki az első évre szóló összeget, majd — nyilvánvalóan a várossal egyeztetve — úgy intézkedtek, hogy a király által felajánlott pénzt a városi tanács kezelje. Possevino azonban ezt nem fogadhatta el, hiszen ezáltal a magisztrátusnak beleszólása lett volna a növendékek kiválasztásába is. De heves vita bontakozott ki a szeminárium helyéről is. A város ugyanis olyan rossz házat ajánlott fel, amely a jezsuiták szerint még istállónak sem lett volna jó. Erre Possevino nem kevesebbet követelt, mint az unitáriusok kollégiumának helyet adó egykori dominikánus kolostort, s

így aztán végülis mégiscsak megállapodtak egy ideiglenesen elfogadható épületben addig, míg a király egy másikat nem emeltet.¹⁸

Bár a Veress által leírt eseményeket több érdekes részlettel is kiegészíthetjük, a szeminárium „külső”, infrastrukturális történetéből csupán a leglényegesebb mozzanatokat emeljük ki. Bár Possevino még a későbbiekben is visszatért az unitárius kollégium elvételére, Báthory István ezt nem tette lehetővé.¹⁹ Azt azonban hosszú és nehéz tárgyalások során sikerült elérniök, hogy megkapják a jezsuita kollégiummal szemben lévő 4-5 házas telket, ahová 1585 végére Milanesi ma is meglévő tervei²⁰ alapján egy később továbbépített, s minden tekintetben elfogadható házat emelhettek. Így a szeminárium tevékenységét 1589 elejéig — a jezsuiták elűzéséig — csupán az 1586-os nagy pestis akadályozta, amelynek során az intézmény működése szünetelt, s a töredékesen együtt tartott szeminaristák a közeli erdőkben találtak menedéket.²¹

Pontos adatokkal sajnos nem rendelkezünk arról, hogy azok a kolozsváriak, akik már a pestis idején szabadon maradt épületek elfoglalására is kísérletet tettek,²² hasznosították-e az épületeket a jezsuiták távolléte idején. Ladó Bálint 1591 elején írott leveleiből mindenesetre arról értesülünk, hogy ő kapta meg a kolozsvári jezsuita létesítmények kulcsát a fejedelemtől, majd mivel ő Báthory Boldizsárhoz távozott, átadta ezeket annak a két világi papnak, akik éppen a szeminárium tanítványai voltak.²³

Többet tudunk viszont azokról a tervekről, amelyek a szeminárium átmentésére fogalmazódtak meg. Antonius de Puteo bécsi pápai követ 1589 februárjában azt az elképzelést fogalmazta meg, hogy a létesítménynek valahol Magyarország közelében kellene helyet szorítani, mégpedig úgy, hogy kizárólag erdélyieket vegyenek fel.²⁴ Georgius Bader ausztriai tartományfőnök a zniováraljai kollégiumra gondolt.²⁵ Campanus lengyelországi tartományfőnök ugyanakkor úgy látta, hogy a szemináriumra elnyert összeget Lublinba vagy Jaroslavba kellene átutalni, s az így létrehozott szemináriumba az erdélyiek mellett magyarországi és moldvai növendékeket is fel kellene venni. Rendkívül érdekes ugyanakkor az a javaslata, hogy a pápai szeminárium dolgát mintegy eszközül kellene felhasználni a jezsuiták visszavételére, hiszen a pápa a külföldi uralkodók szemében is teljes hitellel hivatkozhat arra, hogy komoly anyagi erőfeszítést is tett ennek felállításáért.²⁶ Rómából azonban nem hallatszott határozott szó ezekre az elképzelésekre,

s Carrillo Erdélybe érkezésével más irányba fordult a tervezgetés. Ő 1591-ben és 92-ben sorra írja azokat a leveleket, amelyekben immár a fejedelem szándékaként tüntette fel, hogy a kolozsvári szemináriumot Gyulafehérvárra kell áttelepíteni.²⁷ A jezsuita rendfőnök közbenjárására VIII. Kelemen 1592 márciusában erre ígéretet is tett,²⁸ ám a vita a helyes és kivitelezhető megoldásról tovább folytatódott. Vásárhelyi Gergely és Jakób Wujek ugyanis komoly ellenvéleményt jelentett be, s különösen az utóbbi látta rendkívül aggályosnak Carrillo és a fejedelem elképzelését. Wujek kifejtette, hogy a gyulafehérvári szeminárium létrehozása keresztezheti a kolozsvári visszaállítását, másrészt roppant veszélyesnek ítélte, hogy a különben is hipokrizissal vádolt jezsuiták megpróbálkozzanak a lehetetlennel és álruhában tevékenykedjenek a szemináriumban.²⁹ A szent család létjogosultsága mellett érvelő Carrillo azonban Rómából sem kapott támogatást, hiszen az Amalteo pápai követtel folytatott tárgyalásokon erdélyi részről 1592 nyarán már azt hangsúlyozták, hogy ha Gyulafehérvárott nem lehet a szemináriumot felállítani, akkor a legalkalmasabb hely Bécs lenne. A fejedelem — talán politikai megfontolásból is — hallani sem akart Jaroslavról, azzal érvelve, hogy a lengyelországi éghajlat és táplálkozás elviselhetetlen az erdélyiek számára.³⁰

Úgy látszik hogy ezek az 1592-es esztendő t kitöltő alkudozások holtpontra jutottak, vagy Carrillonak az 1592 decemberében írott jelentése³¹ adott más fordulatot az eseményeknek, mely szerint hamarosan vissza lehet állítani a szemináriumot Erdélyben is, tény azonban, hogy az 1593-94-es dokumentumokban nem találjuk nyomát ennek az ügynek. Annyi azonban bizonyos, hogy a jezsuitákat visszaengedő 1595 májusi országgyűlési határozat után azonnal megindultak az előkészületek a szeminárium visszaillesztására is. A fejedelem buzgóságáról talán az 1595. december 6-án kelt Carrillo-lelél mond a legtöbbet, amely az uralkodó Brassóból hozzaintézett sorait összegzi. Ezek szerint győzedelmes hadjáratából visszatérve a kolozsvári szeminárium helyreállításával foglalkozik majd.³² Egy másik Carrillo-lelél ugyanakkor arról számol be, hogy immár nem csupán Kolozsvárról van szó, hanem Gyulafehérvárott is felállítának egyet.³³ Erről az utóbbiról azonban nem rendelkezünk több adattal, s hajlunk arra, hogy kételkedjünk létezésében, hiszen igaza van Veress Endrének, hogy a kolozsvári szeminárium úgyszólván állami intézetté alakult át, mert „a Szentszéktől soha

egy krajcárt sem kapott, habár Carrillo fáradhatatlanul sürgette évenként át az ígért pénzsegélyt úgy leveleiben, mind olaszországi kiküldetései alkalmával személyesen”.³⁴ A Veress által felsorolt leveleken kívül megemlíthetjük, hogy a római rendfőnök is többször tárgyalt erről Aldobrandini kardinális államtitkárral, ám eredménytelenül, mert csak arról tudott beszámolni, hogy a Szentszék húzza és halasztja a támogatás folyósítását.³⁵ A most már kizárólagossá vált fejedelmi támogatás ugyanakkor életben tartotta a szemináriumot egészen 1598-ig, amikor is a fejedelem lemondása miatti vészhelyzetben egy ideig szüneteltették működését. Sőt, a nyilvánvaló nehézségek, a fejedelmi támogatás megcsappanása, majd elmaradása ellenére bizonyosan működött az ezt követő rendkívül nehéz csaknem félévtizedben is, hogy aztán az 1603-as év ismert eseményei ezt is elsodorják a jezsuiták más intézményeivel együtt.

A szemináriumok gyűjtőköréről

Láttuk az előzőekben, hogy miféle munkamegosztást képzeltek el a kelet-közép-európai szemináriumok létrehozói, de talán érdemes egy kicsit közelebbről is megvizsgálnunk, hogy miképpen valósultak ezek meg, azaz milyen módosulásokat hozott a gyakorlat. Amikor Possevino 1583 elején a szeminárium felállításáról tárgyalt, Kovacsóczyék már felvetették, hogy helyesnek tartanak, ha a Hódoltságból is jönnének növendékek.³⁶ Lehet, hogy ebben elhárító gesztus is volt, de a javaslat találkozott a jezsuiták elképzeléseivel is, hiszen a Possevino által hátrahagyott szabályzat is megemlíti, hogy a katolikusok közül Magyarországról, a Székelyföldről, valamint Lugos és Karánsebes környékéről számítanak növendékekere.³⁷ Így aztán nem is csodálkozhatunk azon, hogy Erdélyből Lengyelországba visszautaztában Váradról négy ifjút és egy nemes gyermekét küldi a szemináriumba,³⁸ majd Báthory Miklóssal folytatott tárgyalásai eredményeképpen újabb ifjakat indít útnak Erdélybe.³⁹ De erre biztatja Bornemissza Gergely váradi püspököt is azzal az ajánlattal, hogy az általa küldött növendékek költségeinek felét fizetnék a pápai pénzből, míg a másik feléről a püspöknek kellene gondoskodnia.⁴⁰ Természetesen felajánlja ezt a lehetőséget az egri püspök vikáriusának is, aki Kassán kereste fel, hogy segítséget kérjen tőle megnyomorgatott egyházának.⁴¹

Roppant érdekes ugyanakkor az a vita is, amely Báthory István és Possevino között alakult ki arról, hogy honnan kerüljenek ki a kolozsvári növendékek. A király nem ellenezte, hogy erdélyiekén kívül mások is tanuljanak az intézményben. Úgy tűnik azonban, hogy ő elsősorban a moldvaiakra gondolt. Possevino levelei szerint legalábbis többször hangsúlyozta, hogy mennyire fontos lenne odaváló ifjakat is megszerezni a szeminárium számára.⁴² Az a terv azonban, melyet Possevino 1583 decemberében Kassáról fogalmazott meg, nem nyerte el a király tetszését. Ez abban állt, hogy Oroszországból (Russia) küldene ifjakat az erdélyi szemináriumba, az erdélyieket pedig cserébe egyéb szemináriumokba helyezné el, hogy kiszakítsa őket az eretnek környezetből.⁴³ A király azonban úgy látta, hogy ez gyűlöletet ébresztene, s mindenesetre arra hívta fel Possevino figyelmét, hogy óvatosan és a helyiek sérelme nélkül járjon el.⁴⁴

A kolozsvári névsorok hiányában csak töredékes képet alkothatunk a tényleges gyakorlatról. Vannak adatok arra vonatkozóan, hogy a jezsuita szervező által körvonalazott csere mégiscsak megvalósult. Így például ő maga számol be arról 1583 áprilisában írott levelében, hogy Erdélyből magával hozta a katalógusainkban is előforduló Marcus Merckler-t (Marcus Demetriensis Transylvanus), aki helyett valakit Kolozsvárra küldött Teljesen ennek szellemében látszik tevékenykedni az 1584 elején Erdélyben tartózkodó Campanus. Februárban írott leveléből még csupán arról értesülünk, hogy erdélyi, moldvai, havasalföldi és székely ifjakat próbál magával vinni Vilnóba, de egyelőre csak kettőt sikerült találnia.⁴⁵ Később azonban azt írja, hogy sikerült nyolc magyar és székelyt kerítenie, sőt az is kiderül, hogy ezek a vilnói szeminárium első növendékei lesznek.⁴⁶ Úgy látszik azonban, menet közben módosulhatott az elképzelés, mert 1584 áprilisában arról tájékoztatja Báthory Istvánt, hogy négyet Vilnóba, négyet pedig Braunsbergbe küld.⁴⁷ Valószínű, hogy végül csupán hárman kerültek Braunsbergbe (Andreas Lissassanius, Georgius Georgifalvi és Andreas Siculus) míg a további öt (Nicolaus Claudiopolitanus, Stephanus, Petrus, Gregorius, Paulus — Ungari) Vilnóban kezdte meg tanulmányait.

Erről az első „különítményről” azonban többet is tudunk. Ludovicus Lucari egy későbbi — 1589 márciusában írott — leveléből ugyanis kiderül, hogy a tanulmányait Kolozsvárott befejező Andreas Siculus az eretnek prédikátorok rettegett ellenfele lett, s hogy 40 kolozsvári diákkal együtt Bellarminoval és más könyvekkel felszerelve a Székelyföldre

vonult, „hogy egy másik akadémiát nyisson”. A szintén felkészült vitázóvá vált Georgius Georgifalvi pedig ifjú Báthory István szolgálatába állt.⁴⁸ A vilnáiak közül a Cicero-kötetet a szemináriumra hagyományozó Gregorius emelkedik ki, aki Lukács László azonosítása⁴⁹ szerint nem más, mint a később oly sokrétű tevékenységet folytató Vásárhelyi Gergely.

Visszakanyarodva a „munkamegosztás” problémájához, említést érdemel, hogy 1585. szeptember 24-én Campanus arról számolt be, hogy öt magyarul tudó ifjút küldött Jaroslaból Kolozsvárra.⁵⁰ Másutt azt tudjuk meg leveléből, hogy a románok püspöke kétszer is felkereste, hogy unokaöccsét fölvegyék a kolozsvári szemináriumba.⁵¹ Ismét másutt Leonardus Rubenus-szal összhangban szól olyan Kolozsvárra érkezett világi papról, aki tanulmányait Erdélyben kezdte, s Jaroslabban szentelték pappá.⁵²

A levelek zöme mégis arról számol be, hogy zömmel erdélyiek tanultak a kolozsvári szemináriumban. De erre a következtetésre juthatunk listáink tanulmányozásából is. Ha ugyanis az erdélyieket szinte egyáltalán nem tartalmazó bécsi, grázi és prágai névsoroktól eltekintünk, azt találjuk, hogy Braunsbergben, Olmüchen és Vilnóban 1585 és 1588 között szinte egyáltalán nem tanultak erdélyiek. Ráadásul Campanus leveléből azt is sejthetjük, hogy a magyarok hirtelen megszorodása Braunsbergben azzal magyarázható, hogy a kolozsvári növendékek egy része oda menekült.⁵³ A másik nagyobb hullám oka pedig nem más, mint hogy Ladó Bálint 1591 elején — az ezért eléggé neheztelő Carrillo véleményének meghallgatása nélkül — küldött ifjakat Braunsbergbe.⁵⁴ A legnépesebb braunsbergi „erdélyi kolónia” harmadik nagyobb egységét az a 8 fő jelenti, akiket Báthory András ajánlott a szemináriumba. A jegyzékünkben olvasható megjegyzések alapján ezek közül Matthias Siculus, Andreas Machai, Alexander Ungarus, Stephanus Fogarasius és Joannes Claudiopolitanus azonosítható.

Nem hagyhatjuk ugyanakkor említés nélkül, hogy van két adatunk arra vonatkozóan is, hogy Erdélyből egy-egy tanár is kikerült Olmüchbe, illetve Braunsbergbe. Az egyik a később Vilnába kerülő Marcus Merckler (Marcus Demetriensis Transylvanus), akiről Possevino azt írja 1583 áprilisában, hogy Erdélyből hozta magával, s majd helyette Olmücből küld valakit Kolozsvárra.⁵⁵ A másik Joannes Tordanus, aki Braunsbergben a szeminárium prefectusának segítője (socius) volt. Nem tölthette azonban be azt a tisztséget sokáig, mert Maselli lengyelországi

provinciális igen elmarasztalóan emlékezik meg róla 1583 februárjában írott levelében.⁵⁶ Tordai ugyanis igen kényes ügybe keveredett, mivel publikussá tette, hogy a jezsuiták rendjében sokan rossz véleménnyel vannak Báthory András bíborosról. Lengyelországban végülis kizárják a rendből, majd Carrillo ajánlására⁵⁷ felveszik a *Collegium Germanicum*-ba, s visszatérte után Erdélyben tevékenykedik, ám végül inkább Maselli véleménye igazolódott, hiszen élete végén kálvinistává lett.⁵⁸

Összegezve az elmondottakat, kijelenthetjük, hogy a tanítványok toborzásában inkább Báthory István elképzelése érvényesült, azaz Erdélyből főleg abban az időszakban kerültek diákok Braunsbergbe és Vlnóba, amikor az ottani szeminárium nem működhetett. Talán az is megállapítható, hogy a kolozsvári intézet működésének szünetelése lényeges létszámcsökkenést is okozott. Míg ugyanis az 1583-ban és 1584 elején írott jezsuita levelekből az derül ki, hogy kevesen vannak a szemináriumokban,⁵⁹ addig a későbbiekben mintegy 50 főről beszélnek a dokumentumok.⁶⁰

A szemináriumok szabályzatairól és a tanulmányokról

Bár Veress Endre adott egy rövid áttekintést⁶¹ a kolozsvári szeminárium szabályzatáról, célszerűnek látszik néhány mozzanatra összehasonlító igénnyel is visszatérnünk, s talán annak körvonalazása sem fölösleges, amit a gyakorlati érvényesülésről árulnak el dokumentumaink. Kiindulópont számunkra sem lehet más, mint a Possevino által 1583. március 18-án megfogalmazott *Ratio seminarii claudiopolitani administrandi*,⁶² illetőleg a talán csupán 1583 végén megszületett *Leges seminariorum pontificiorum*⁶³ című dokumentum, amelyeket néhány ponton szembesítünk a korábbi és későbbi iratokkal, illetve a levelezés-anyaggal.

Az első, s talán legizgalmasabb kérdés az, hogy milyen vallású ifjakat szándékoztak felvenni a kollégiumokba. Possevino szándékát a legvilágosabban az 1583 decemberében fogalmazott *Rationes seminarii pontificii Vilnae iustituendi* c. dokumentum fejezi ki. Ez megfogalmazza, hogy elsősorban az eretnekek és schizmatikusok fiait kell felvenni, akik enélkül nem látogatnák a jezsuita iskolákat. Szerinte kizárólag ez felel meg a pápa szándékának, s ettől csak az iskolát támogató gazdag, vagy éppen nagyon szegény alumnusok esetében lehet

eltérni, de azt is csak oly módon, hogy erről minden esetben ki kell kérni Possevino véleményét.⁶⁴ Az elképzelés megvalósítása azonban komoly nehézségeket okozott, s Campanus erre már 1583 decemberében felhívta a figyelmet arra hivatkozván, hogy szinte reménytelen olyan ruthenusokat találni, akik nem utálnák a latint.⁶⁵ Ezt igazolják a névsorok is, hiszen a kezdetben még előforduló egy-két ruthenus a század végére szinte eltűnik, s a legnagyobb arányban a prutenus megjelölés szerepel, miközben anglus, svedus, livo, polonus, estho, danus fordul elő még nagyobb gyakorisággal.⁶⁶

Nem kétséges ugyanakkor, hogy Possevino hasonló elképzelést próbált érvényesíteni Kolozsvárott is. Erre nem a *Ratio* általánosságokat tartalmazó szövegéből következtethetünk, hanem Possevinonak 1583. április 13-án Báthory Istvánhoz írott leveléből. Ebben közli a királlyal, hogy a szabályzat Kolozsvárott hagyott példányában nem fogalmazott bele mindent, nehogy az erdélyi szenátorokat elrettentse annak megfogalmazására, hogy megkövetelik a katolikus hitvallást az alumnusoktól. Azt is világosan megfogalmazza, hogy meg kell elégedni a helyhez alkalmazkodó lassú előrehaladással, amely során Isten majd az atyák szívét a fiakhoz téríti.⁶⁷ Úgy tűnik, ezt az elképzelést támogatta Báthory István is, hiszen 1583 novemberében felrója Campanusnak, hogy az erdélyi szemináriumban „nimis rigide” követelik meg a belépőktől a katolikus hitvallást, s ezzel magyarázható, hogy kevesen jelentkeztek. Az óvatos előrehaladásra figyelmeztet, nehogy éppen az ellenkezőjét ériék el.⁶⁸ Campanus egy másik leveléből ugyanakkor az is kiderül, hogy Szántó Arator Istvánnak nagyon nem tetszett ez az eretnekek felé nyitó, s a lassú előrehaladással is megelégedő módszer.⁶⁹ Világosan kirajzolódik tehát a dokumentumokból kétféle elképzelés, s Lukács László Campanus „közbenjárásával” magyarázza, hogy a *Leges seminariorum pontificiorumba* mégiscsak az került be, hogy a szemináriumba felvételüket kérőknek katolikusoknak kell lenniök.⁷⁰ Nem tartjuk kizártnak ugyanakkor, hogy esetleg ezzel függhet össze az a tény, hogy jöllehet az erdélyi szenátorok ígéretet tettek arra, hogy tizenkét ifjút küldenek az intézménybe, ezt mégsem váltották valóra.⁷¹ Nagyon elképzelhetőnek tartjuk ugyanakkor, hogy a gyakorlat a körülményeknek megfelelő hullámzást mutatott, hiszen egyfelől kétségtelen jelen van a székelyföldi és a hódoltsági katolikusok preferálása, másfelől viszont a beszámolókból gyakran szerepel, hogy a szeminárium növendékei hatalmas lelkesedéssel tesznek tanúbizonyságot a katolikus hit terjesztésében, különösen a

szülők és rokonok megtérítésében.⁷² Értésülhetünk továbbá olyan esetről, hogy egy „haereticus paene judaeus” adta fiát a szemináriumba,⁷³ de 1597-ből például annak a száz ifjúnak az épületes esetét olvashatjuk, akit a lutheránus apa hiába akart kiragadni a szemináriumból, ő anyja könnyeivel és apja haragjával dacolva Besztercéről visszatért Kolozsvárra.⁷⁴

Hasonló ingadozást, illetve a helyzethez való alkalmazkodást figyelhetünk meg akkor is, ha azt vizsgáljuk, programjuk szerint milyen pályára készítették fel növendékeiket a szemináriumok. Az 1578-ban megfogalmazott olmüci és braunsbergi szabályzat világosan megfogalmazta, hogy a növendékek olyan pályát választhatnak, amelyet akarnak, s hogy senkit sem szabad megesketni arra, hogy egyházi pályára lépjen.⁷⁵ Hasonlóan fogalmazott eredetileg a vilnai szabályzat is,⁷⁶ ám az is megfigyelhető, hogy maga Possevino arra törekedett, hogy az intézményeket egyre inkább a papképzés irányába mozdítsa el. Így 1584-ben már úgy intézkedett, hogy Olmücben és Braunsbergben kizárólag azokat vegyék fel, akik megígérik, hogy papok lesznek.⁷⁷ Lukács László ezt azzal magyarázza, hogy ekkorra már érezhetővé vált azoknak a jelentkező növendékeknek megszűrő, illetve az egyházi pályára hangoló eljárásoknak és intézményeknek a hatása, amelyeknek kiépülését Vilnó esetében valamelyest nyomon követhetjük.⁷⁸

Az 1584-es *Ratio*-ban azt olvashatjuk, hogy a szemináriumba jelentkezők felvételük előtt mintegy 3 hónapot töltsenek el úgy, hogy az iskolát ugyan látogassák, de saját költségükön vagy „mendicando” a szemináriumon kívül éljenek. Tanáraiknak ez alatt az idő alatt kellett megfigyelniök erkölceiket és tehetségükről is véleményt alkotva tehettek javaslatot felvételükre. A szöveg arra is kitér, hogy azok, akik eretnek és schizmatikus szüleiktől elszakadva képtelenek arra, hogy fenn tartassák magukat, beköltözhetnek ugyan a szemináriumba, de egy hat hetes próbaidő elteltéig nem tekinthetők felvetteknek.⁷⁹ Aligha tévedünk, ha ezeket a megfontolásokat tekintjük a *domus pauperum studiorum* forrásának is, amelyeket minden itt tárgyalt szeminárium mellett létrehoztak és működtettek.

Ha ezen a háttérrel vizsgáljuk meg a kolozsvári fejleményeket, akkor azt találjuk, hogy ezek inkább a lazább vilnai rendszerrel mutatnak hasonlóságokat. Dokumentumok sorozatával igazolható, hogy a papképzés nem kizárólagos cél: megkülönböztetik az egyházi és a világi pályára készülők fogadalomtételi szövegét, külön rendelkezéseket

hoznak azok öltözködésére, életmódjára, akik papok akarnak lenni,⁸⁰ s a szemináriumról írt levelek, beszámolók is külön említik azokat, akik az egyházi pályát választották. De a szeminárium híre is e kettősség jegyében terjedhetett el, hiszen a fent említett eretnek szombatos azzal a szándékkal adta be fiát, hogy a diplomáciai szolgálathoz szerezze meg a szükséges műveltséget.⁸¹ Talán azt is állíthatjuk, hogy ez a gyakorlat megmaradt egészen vizsgált korszakunk végéig, hiszen a visszaállítást tervezgető Carrillo is úgy fogalmazott 1592 nyarán, hogy a szeminaris-tákat nem kell kötelezni a szent rend felvételére, hiszen legalább annyira szükség van — nyilván katolikus — nemesekre, mint papokra.⁸²

Ugyanakkor 1585-re teljessé vált a kolozsvári intézményrendszer abból a szempontból is, hogy itt is létrejött a *domus pauperum studio-sorum*. Míg szeminárium alapításakor rögzített szabályok még csupán arról intézkednek, hogy a jelöltek először csupán az iskolába járjanak, majd felvételre alkalmasakat 8 napig mindenfajta társaságtól elkülönítve oktassák ki a szemináriumban követendő életformáról,⁸³ addig 1585-től arról értesülünk, hogy létrejött a szegény tanulók háza is, amelyet Szent Háromság convictusnak neveztek el, félvén attól, hogy a „pauperum” kifejezés megbotránkoztatja az erdélyieket.⁸⁴ A felsorol-takon kívül ennek létrehozásában nyilvánvalóan bizonyos speciális erdélyi okok is szerepet játszottak. Feltűnő ugyanis, hogy a kolozsvári jezsuita gimnáziumról írott levelekben mennyire visszatérően szerepel, hogy magából a városból nem tudnak tanítványokat szerezni. Egyrészt a környékről kell növendéket toborozniok, másrészt rendkívül fontos, hogy a „misera plebs” számára lehetőséget biztosítsanak, hiszen elsősorban közöttük van áttörésre lehetőség.⁸⁵ A dokumentumokból ugyanakkor az olvasható ki, hogy a convictus be is töltötte szerepét, hiszen többször írják, hogy a szeminárium innen biztosította az utánpótlás egy részét.⁸⁶ Ha hangsúlyoztuk is, hogy a papképzés nem volt a szeminárium egyetlen célja, nyilvánvalóan az elsődleges volt, s amint Vásárhelyi Gergely esete is bizonyítja, természetesen a jezsuita rend számára is lehetőség nyílt arra, hogy idővel gyarapítsa az erdélyi rendtagok számát. Ebben az összefüggésben külön is említést érdemel Wujek 1588. október 5-én Kolozsvárról a rendfőnökhöz intézett levele, amelyből arról szerezhetünk tudomást, hogy nem is akármilyen rendtagok kerültek ki a szemináriumból. Wujek azt írja, hogy 8 ifjút küld Rómába, illetve Krakkóba, hogy belépjenek a rendbe. A Rómába szántakat fel is sorolja: Kőrösi

Ferenc, Kabos István és Pázmány Péter, akik már egy esztendeig filozófiát is tanultak, míg a másik kettő — Forró György és Szalay István — még csak a retorikánál tart. Wujek elmondja a kis társaság útnak indításának indokait is: ők maguk kérték ezt, ráadásul rendelkeztek út-
ravalóval. A leglényegesebb azonban az, hogy úgy látta helyesnek, ha a továbbiakban nem lesznek kitéve az eretnek szülők háborgatásának, akik egyébként csak annyit tudtak, hogy fiaik Olaszországba mennek tanulmányaik folytatására.⁸⁷ Wujek nagy büszkeséggel szól arról, hogy a küldöttek, „sunt fructus seminarii nostri”, s úgy látszik, nem gondolt arra, hogy 1588 őszén ez nem volt kockázat nélküli lépés. Igen érdekes ebből a szempontból az a levél, amelyet Báthory András írt a jezsuita rendfőnöknek Rómába az Erdélyből való kiűzetés okairól. Ez mintegy gyűjtőszikraként említi Pázmányék esetét, s arról beszél, hogy hallatlan felháborodást okozott a fiatalok elcsábítása.⁸⁸

A tanulmányokra térve sajnos meg kell állapítanunk, hogy ezekről dokumentumaink elég keveset szólnak. Egészében úgy kell ezeket a szemináriumokat elképzelnünk, hogy a legkorábban 15 éves⁸⁹ korukban bekerült növendékek lényegében a jezsuita gimnáziumban tanultak, de természetesen oly módon, hogy a képzésben speciális megfontolásokat is érvényesítettek. Ezekbe a megfontolásokba talán bepillantást enged az a 1585 januárjában Braunsbergben készült irat (*Tractatus de studiis alumnorum pontificiorum rite instituendis*)⁹⁰, amely az 1583-as törvények megismétlése mellett felsorolja azokat a tantárgyakat, amelyeket a szemináristáknak el kell sajátítaniuk. Ezek a következők:

Studia ad pietatem pertinentia ea hic voto, quae singulis sunt ad vitam christianam necessaria. Quo in genere discere debent.

Modum mane et vespere orandi

Modum tum confidendi, concionandi, missam audiendi

Modum examinis conscientiae

Modum benedicendi mensam

Modum serviendi missam, et si quae sint similia

Modum cum fructu audiendi concionem

Modum meditandi et rosarii orandi

Item parvum Catechismum Canisii.

Studia ad disciplinas liberales pertinentia, partim sacra sunt partim profana

In profanis

Grammatica

Humaniores literae

Rhetorica

Dialectica prout apud nos legitur

Item scite et pulchre scribere

Lingva Germanica

Lingva Polonica

Lingva Graeca

In sacris vero

Romanus Catechismus

Ratio administrandorum sacramentorum

Casus conscientiae

Solutiones controversiarum ad singulorum populorum ex quibus oriundi sunt alumni necessitates accomodatae, exempli gratia Schismaticorum vel Haereticorum

Modus cum proximis agendi et in scholis docendique

Adde Musicam⁹¹

Computum Ecclesiasticum

Praeter haec si quis vel philosophiae plenius vel theologiae studere debeat, id iam non nostri est seminarii.

A felsorolást kísérő megjegyzések még a következőkre térnek ki. Hangsúlyozzák, hogy a különféle északi népeknél más-más eretnokségek alakultak ki, ezért a felkészítésnek is igazodnia kell ehhez. A német és a lengyel nyelvvel kapcsolatosan megjegyzik, hogy bár helyes lenne, ha minden alumnus megtanulná ezeket, a magyarok és a svédek esetében azonban célszerű a németre koncentrálni.

Végeredményben hasonló kép bontakozik ki abból a vizitációs jelentésből is, amelyet 1601-ben készített Paulus Boxa lengyelországi jezsuita tartományfőnök-helyettes. Ez hangsúlyozza a felvételi szabályok szigorú betartását, illetőleg rendkívül érdekes, a képzés gyakorlatiassá tételére vonatkozó észrevételeket tesz. Szerinte például nem elég, ha csupán hallgatják a prédikációkat, hanem ünnepnapokon maguknak a növendékeknek is prédikálniuk kell anyanyelvükön (ipsi quoque diebus festis concionantur lingua nativa privatim in refectorio), másrészt

szükséges, hogy kijárjanak a közeli parókiákba „ad docendam doctrinam christianam”. Roppant érdekes, s ismételten a munkamegosztásra mutat az a megjegyzése, hogy a legjobbakat Vilnóba küldték, ahol teológiát is lehetett tanulni.⁹²

Hasonló — helyenként csaknem szósz szerint ismétlődő — megállapításokat tartalmaz Boxa ugyanebben az évben Vilnóról felvett jegyzőkönyve is,⁹³ s minden bizonnyal ugyanezeket a módszereket követték Kolozsvárott is. Ráadásul az ismert paphiány miatt a képzés gyakorlatiassága itt szinte tényszerű szükségyszerűség volt, azért gyakran olvashatunk arról, hogy a növendékek kijárnak a környékre, tanítanak, s eredményesen harcolnak az eretnekekkel is. Sőt az 1585-ös évkönyv arról is megemlékezik, hogy két növendék Ladó Bálint kíséretében rendkívül eredményes expedíció járta a Hódoltsággal határos területeken.⁹⁴

Az iskolatípus kisugárzásáról

A kutatások jelenlegi helyzetében nem tudunk még megnyugtató képet felrajzolni arról, hogy ez a szeminárium-hálózat, hogyan épült be a hazai papnevelés kérdését megoldani akaró, s nagyobb léptékű — a *Pazmaneum* megalapítását is felölelő — XVII. századi törekvésekbe. A sporadikusan ránkmaradt adatok azt sem engedik meg, hogy felbecsüljük e kétségtelenül továbbélő szisztémának a tényleges súlyát és jelentőségét. (Legfeljebb azt a megjegyzést kockáztatjuk meg, hogy mintha Olmücs szerepének megnövekedése lenne megfigyelhető, ahová persze a királyi Magyarországról érkeztek elsősorban alumnusok.)

Kétségtelenül kimutatható azonban, hogy ennek a kolozsvári is felölelő láncolatnak volt hatása a királyi Magyarországra legalábbis abban, hogy egyfelől kihívást, de inkább jól használható érvet szolgáltatott azok számára, akik hasonló intézményeket itt is létre akartak hozni. Ebben — az inkább csak tervezgetésben — persze elsősorban a jezsuiták jeleskedtek, illetve maga Possevino, aki 1583 őszén Ernő főherceget keresi meg a Magyarországon felállítandó szemináriumnak gondolatával,⁹⁵ majd Francesco Bonomihez írott levelében konkrétan is megfogalmazza, hogy Kassán szeretne egy szemináriumot felállítani elsősorban a jászói prépostság jövedelméből.⁹⁶ Ez azonban nem valósult meg. Tudunk viszont arról, hogy működött egy szeminárium az 1586-ban életre hívott túróci kollégium mellett, de a főleg a 90-es

évekből származó említések szinte minden esetben arról szólnak, hogy gyengén működik, s tanítványainak száma igen csekély.⁹⁷

Végezetül említésre érdemes a tervek kovácsolásában fáradhatatlan Szántó Arator elképzelése, aki a Stephanus de Tyrnaviaival, a pálosok rendjének főnökével és szerémi püspökökkel való konzultáció után azzal a javaslattal állt elő, hogy az említett rend javadalmaiból Csáktornyan kellene egy szemináriumot felállítani, amelytől jóval nagyobb eredményeket remél, mint amilyeneket Erdélyben vagy Túrócon értek el. Gyorsan fel is vázolja, hogy a szemináriumot majd a Zrínyi, a Nádasdi és a Batthyány birtokon létrejött kollégiumok sora követi. A rendfőnök természetesen megdicsérte Szántó István buzgalmát, ám az ügyet későbbre halasztandónak ítélte, s volt is mire hivatkoznia, hiszen a rend kizárólag ott vállalkozott szeminárium létrehozására, ahol már működött kollégiuma.⁹⁸ Ennek ellenére mégis talán Szántó Istvánnal fejezhetjük be legstílusosabban ezt az ismertetést. Alkalmas ugyanis annak példázására, hogy a XVI. utolsó évtizedeiben sok olyan kezdeményezés és ötlet figyelhető meg, amelyhez visszanyúlhattak a „katolikus újjászületés” nagy XVII. századi munkásai. Füzetünk talán meggyőzi az olvasót arról, hogy ilyenek voltak a vizsgált pápai szemináriumok is.

Jegyzetek

1. Az 1585. december 1-én, illetve 1586. január 15-én kelt leveleket lásd in: *MAH II.* 848. és 870–871.
2. Veress Endre, *A kolozsvári Báthory-egyetem története lerombolásáig, 1603-ig*, in: *Művelődéstörténeti tanulmány*, Kolozsvár, 1906, és in: *Erdélyi Múzeum* (23) 1906. 169–193, 249–263, 319–320.
3. A régebbi munkák közül Bíró Vencel, *A római katolikusok helyzete és hitélete Erdélyben a jezsuiták első betelepülése idején*, in: *A kolozsvári Piarista Gimnázium Értesítője*, 1914, 3–25. tartjuk említésre méltónak. Az újabbak közül kiemelendő Jakó Zsigmond, *Négy évszázad a művelődés szolgálatában*, in: *Korunk* (38) 1979, 545–535. higgadt méltatása, valamint az unitáriusokkal folytatott vetélkedésbe bepillantást engedő Pirnát Antal, *Arisztoteliánusok és antitrinitáriusok (Gerendi János és a kolozsvári iskola)* in: *Helikon* (17) 1971, 363–392. tanulmánya. Kapronczay Károly, *Báthory István iskolaalapítási törekvései*, in: *Magyar Pedagógia* 1976, 253–261. írása népszerűen foglalja össze az alapvető tudnivalókat.
4. A. Hofmann, *Antonio Possevinos Bemühungen um die sogenannten nordischen päpstlichen Seminare (1578–1589)*, Koblenz, 1929.; László Lukács, *Die Gründung des Wiener päpstlichen Seminars und der Nuntius Giovanni Delfino (1573–1577)*, in: *AHSI*, (23) 1954, 35–75.; László Lukács: *Die nordischen päpstlichen Seminarien und Possevino (1577–1587)*, in: *AHSI*, (24) 1955, 33–94.; Anna Coreth, *Melchior Klesl und das päpstliche Alumnat bei den Jesuiten in Wien*, in: *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, (25) 1972, 341–358.
5. Jelentőségéről a korábbi szakirodalom felsorakoztatásával lásd: Bitskey István, *A római Collegium Germanicum-Hungaricum és a magyar*

ellenreformáció kezdetei, in: *Irodalomtörténeti Közlemények* (87) 1983, 130–136.

6. Vö.: Lühr, Georg, *Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg, 1578–1798*, Königsberg, 1925–1926. (*Monumenta Historiae Warmiensis*, 11.); Piechnik, Ludwik, *Gimnazjum w Braniewie w XVI w. Studium o początkach szkolnictwa jezuickiego w Polsce*, in: *Nasza Przyszłość* (7) 1958, 5–72.; Oblak, Jan, *O początkach kolegium jezuickiego i seminarium duchownego w Braniewie*, in: *Studia Warmińskie* (5) 1968, 5–41.
7. Ezzel a „munkamegosztással” az unitáriusok is tisztában voltak, hiszen Leonardus Rubenus a következőképpen adja vissza Hunyadi Demeternek a jezsuiták kiűzetése ügyében 1588-ban elmondott szavait: „Itane, ait, Pontificis imperium hic augeri in regno permittitis? Nec advertitis sicut contra austriacos viennense seminarium, contra lituanos vilmense, ita contra Transylvaniam claudiopolitanum erectum fuisse, ex quo studiosi ita prodeunt armati ut et nobis minentur et satellites portae custodes invadant.” (*MAH*, III. 283.)
8. Veress Endre, *A kolozsvári Báthory...*, 13.
9. *MAH* II. 30.
10. *MAH* II. 32, 41, 48, 72, 79, 89, 147, 218, 239.
11. A vilnai szemináriumról lásd: Popłatek, Jan, *Powstanie Seminarjum papieskiego w Wilnie (1582–1585)*, in: *Ateneum Wileńskie* (6) 1929, 47–71, 429–455.; Uő.: *Zarys dziejów Seminarjum papieskiego w Wilnie*, in: *Ateneum Wileńskie* (7) 1930, 170–228.; Uő.: *Wykaz alumnów Seminarjum papieskiego w Wilnie, 1582–1773*, in: *Ateneum Wileńskie* (11) 1936, 218–282.; Uő.: *Alumnat papieski w Wilnie*, in: *Źródła Mocy* (4) 1928, 44–60.; Uő.: *Geneza Seminarjum papieskiego w Wilnie*, in: *Oriens* (1) 1933, 47–50.; Piechnik, Ludwik, *Seminarium papieskie w Wilnie (1583–1655)*, in: *Wiadomości kościelne Archidiecezji w Białymstoku* (8) 1982, 101–106.
12. *MAH* II. 268–269, 297–299, 331–332. A jezsuiták egyébként az eretnek ügyekben is szakértőnek számító Stanisław Reszkat szánták püspököknek. Az „árukapcsolás” érdekes epizódja az is, hogy a szeminárium ürügyén jó katolikus orvost akartak Erdélybe vinni, aki „sarà un antidoto contro il Blandrata”. Petrus Maria Quadrino meg is érkezett Kolozsvárra, ám arról számol be, hogy a szenátoroktól nem kap támogatást. Vö.: *MAH* II. 466, 576–578.
13. *MAH* II. 354–355.

14. *MAH* II. 386–390.
15. *MAH* 393–395.
16. *MAH* II. 254–255.
17. *MAH* II. 416–417.
18. *MAH* II. 532–534.
19. *MAH* II. 606, 626.
20. *MAH* II. 1028–1032, 1035, 1036.
21. *MAH* II. 987.
22. Rendkívül érdekes, hogy a beszámolók szerint erre Hunyadi Demeter püspök biztatta fel a tömeget, s a csupán két tekintélyes polgár, Martinus Litteratus és Kakas István fellépése mentette meg az épületeket. Vö.: *MAH* II. 941, 969, 972.
23. *MAH* III. 601.
24. *MAH* III. 396.
25. *MAH* III. 398.
26. *MAH* III. 426–427.
27. *MAH* III. 691, 693, 703, 752.
28. *MAH* III. 765–766, 769.
29. *MAH* III. 790, 792–794.
30. *MAH* III. 797, 800–801, 809, 812, 833.
31. *MAH* III. 848.
32. Veress, *Carrillo* II. 215–216.
33. Veress, *Carrillo* II. 219.
34. Veress, *A kolozsvári Báthory*. . . 27.
35. Veress, *Carrillo* II. 150–151, 155–156, 173–174, 176, 184, 196, 203. 229.
36. *MAH* II. 410.
37. *MAH* II. 427.
38. *MAH* II. 536.
39. *MAH* II. 539.
40. *MAH* II. 548–550.
41. *MAH* II. 551.
42. A tervezgetés ugyanakkor felölelte egy nyomda felállítását is, s ezzel együtt merült fel a Heltai nyomda üzembe állítása is: „La quale cosa causerà il poter meglio sostenere il negocio della Moldavia vicina et trarre giovini al seminario et attaccare la pratica piú vivamente, attendosi da

poi colla lingua valacca a far stampare libri in quel idioma et a promuovere con altri mezzi il divino servitio. Per il che anco Sua Maestà mi ha dato ordine che io le ricordi l'erettione della stampa in lingua ungarica nella città di Claudiopoli, percioché ci aiuterà in qualche parte, essendo restate alcune forme di mano di una vidua heretica, se già non sono state distratte." (*MAH* II. 499–500.)

43. *MAH* II. 605.

44. *MAH* II. 626.

45. *MAH* II. 643.

46. *MAH* II. 662, 685.

47. *MAH* II. 693.

48. Talán érdemes szó szerint is idéznünk ezeket az érdekes részleteket: „Quei doi scolari mandati da Vostra Riverenza di Braunsberga, fecere gran profitto. Fra tutti i ministri d'heretici non si trovò l'uno chi volesse disputare con loro nelle comitie, provocandogli esse coram toto regno et etiam coram Principe. Uno di questi scolari Andrea siculo pigliando 40 scolari delle nostre scole et i nostri havendo gli dato le Controversie di P. Belarmino et altri libri, andò in Siculia, la quale una picciola provincia come sa Vostra Riverenza in Transylvania, per aprire quasi l'altra accademia. Et si spera ch'esso solo defenderà quel paese dalli heretici. L'altro Giorgio fu chiamato da Signore Stefano Bathori et alquanti l'altri, alli quali ha promesso di mandargli in Italia alle sue spese per studiare acciò siano preti. Quando li vedrà Vostra Riverenza, potrà giudicare del zelo che ha della fede nostra.” (*MAH* III. 410.)

49. *MAH* II. 686.

50. *MAH* II. 839.

51. *MAH* II. 848.

52. *MAH* III. 71, 88.

53. *MAH* III. 417.

54. *MAH* III. 621–622.

55. „Or partito di Cracovia venni in Olmuzzo dove spesi alcuni pochi giorni per visitare il seminario di Nostro Siguere, al quale seminario condussi di Transylvania un maestro di scola fatto catolico, poiché per non avere molestia in questi principii, era così spediente. Di Olmuzzo ordinai che un' altro per cambio si mandasse a quell' altro seminario di Transylvania” (*MAH* II. 468 lásd még 460.) Mercklert egyébként gyakran emlegetik a jezsuita dokumentumok, mivel 1588-ban belépett a rendbe,

s a későbbiekben a moldvai misszió vezetője lett, majd Báthory Boldizsár udvarában is élt. (Vö.: *Catalogi* I. 729.)

56. *MAH* IV. 8.
57. Veress, *Carrillo* II. 83.
58. *MAH* II. 1026–1027. *MAH* IV. 315, 325, 442, 467, 482.
59. *MAH* II. 383, 611, 678.
60. *MAH* II. 848. *MAH* III. 113.; Veress, *Carrillo* II. 260.
61. Veress Endre, *A kolozsvári Báthory*... 15–17.
62. *MAH* II. 423–431.
63. *MAH* II. 432–438.
64. *MAH* II. 716.
65. ARSI, *Germania*, 161. f. 199.
66. Érdekességként jegyzem meg, hogy finnek is előfordulnak, s arról külön feldolgozás is készült: Mickola, Józef Juliusz, *Finlandja a Wilno*, in: *Ateneum Wileńskie* (8) 1931–1932, 132–142.
67. *MAH* II. 459.
68. *MAH* II. 567.
69. *MAH* II. 716.
70. *MAH* II. 716.
71. *MAH* II. 546, 605.
72. *MAH* II. 859–860.
73. *MAH* III. 98.
74. *MAH* IV. 310.
75. „7. Erit tamen liberum unicuique eum vivendi statum sequi quem sibi quisque delegerit.
8. Itaque nec iuramento adigentur ut ecclesiastici fiant, nec ad clericalem habitum impellentur. Si quis id voluerit, suo tempore et suaviter fiat.” (*MPS* IV. 128.)
76. ARSI, *Fondo Gesuitico* 1652/3/6. 8.
77. A fent említett hullámzást jól példázza egyébként Ferdinand Albernek a rendfőnökhöz 1597. november 15-én írott levele, amely a listánkon is szereplő Káthay Ferenc érdekében íródott, s amelyből arról értesülünk, hogy ekkor már Olmüchen sem kellett a növendékeknek vállalniok, hogy papok lesznek: „... Franciscus Kathay de Lugas Transylvanus Olomutii mecum egit ut liceret ei ad alumnatum Viennensem migrare, cuius rei spem ei fecerat Pater Alphonsus, licet alioqui Ungari inter alumnos Viennae recipi non soleant. Paratus fui ei satisfacere dumodo se

obliget ad statum ecclesiasticum, quae conditio ab alumniis Viennensibus exigitur, non item ab Olomucensibus. Recusavit hanc conditionem subire atque ita Viennam missus non est. Eandem ob causam, nisi animus mutet, neque inter alumnos Ungaros in Collegio Germanico locus ei erit. Cognoscam vero cuius sit animi, quando de hac re mecum aget..." (ARSI, *Germania*, 177. f. 296.)

78. László Lukács, *Die nordischen*... 59.

79. ARSI, *Fondo Gesuitico* 1652/3/6.

80. MAH II. 432–438.

81. MAH III. 98.

82. MAH III. 814.

83. MAH II. 427.

84. MAH II. 859.

85. MAH II. 42, 773.

86. MAH II. 870–871. III. 114.

87. MAH III. 226–228.

88. MAH III. 462. Érdekes megjegyezni, hogy az eljárást Possevino is elsi-ttetnek és veszélyesnek tartotta: „Et l'havervi poi mandato il Padre Emanuele Vega, il quale troppo si affrettava in ragunare novitii, et fare troppo movimento in paese si fatto, mentre si potevano fare studiare in Transilvania et in Polonia sotto altro pretesto, cangiandogli nei seminari di Prussia et di Vilna.”

89. Roppant érdekes, hogy Possevino egyik levele szerint Báthory István arra ösztönözte őket, hogy Erdélybe ifjabbakat vegyenek fel, – mert az idősebbek már csak a kardot akarják: „Mi stimolò a ricevere nel seminario di Transilvania giovenetti di minore età di quel che si ere prescritto; poichè (come disse) si vede che quegli animi quando sono usciti di quella tenera età, non vogliono se da piccioli non contenuti in disciplina, attendere ad altro che all'armi...” (MAH II. 764.) Vö.: Veress, *A kolozsvári Báthory*... 16.

90. ARSI, *Opera Nostrarum* 326. f. 52a–b.

91. Itt jegyezzük meg, hogy Petrus Maiorius és a rendfőnök 1597 végén le-zajlott levélváltásából kiderül, hogy Keresztúri Kristóf 100 véka búzát és 6 hordó bort ajánlott fel arra a célra, hogy kántorokat képezzenek a kolozsvári szemináriumban. Sajnos nem tudjuk, megvalósult-e elkép-zelése, mivel az utolsó dokumentumunk ebben a tárgyban az a levél, amelyben a rendfőnök a nehézségeket ecsetei. (MAH IV. 297, 316, 317.)

92. ARSI, *Fondo Gesuitico* 1379/3/9/11.
93. ARSI, *Opera Nostrorum* 1652/3/8.
94. *MAH* II. 851–860.
95. *MAH* II. 564–565.
96. *MAH* II. 595.
97. *MAH* IV. 56, 64, 78, 267, 418.
98. *MAH* III. 649–651, 675, 677, 712. Ugyanakkor bizonyára szerepe volt a kezdeményezésnek abban, hogy Acquaviva renfőnök helyet biztosított a pálosoknak mind a Collegium Germanicumban, mind a pápai szemináriumokban. Különösen nagy számban fordulnak elő a pálosok a XVII. században az olműci szemináriumban. Vö.: *MAH* IV. 154–155.

BÉCS

1560

Brevis delineatio seu descriptio Viennae Caesarei Collegij Societatis Jesu
anni 1560

Personae vero in collegiatos novi Collegi, convictores, et Nostros
et primus quidem fuit *Sigismundus Nepos Reverendissimi Transsylvania-
niensis Ungarus.*

Petrus Grandi Ungarus

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1651/7/3. f. 7.

1575–1580

Alumni Sanctissimi Domini Nostri Gregorii XIII. Summi Pontificis ex
Collegio Convictorum Societatis Jesu Viennae ad vineam Domini emissi
ab anno 1575 usque ad annum 1580

Anno 1577 *Christophorus Gymesinus* sacerdos et vicarius monas-
terii Sancti Pauli in finibus Hungariae suo bono exemplo instauravit
idem monasterium.

Anno 1579 *Paulus Foueni* canonicus primus Strigoniensis in Hun-
garia deinde missus in Transylvaniam ad Parochiam administrandam
Varadini partim haereticam, partim catholicam, optime se gerit cum
fructu.

Anno 1580 *Joannes Caro* Parochus et Canonicus Possonii ciuitate
prima Hungariae, haereticus Germanicus, bene se gerit.

Mathias Drascoviti Canonicus Strigoniensis Tyrnaviae bene se geri primum incipit.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 232r-v.

1574-1580

Alumni pauperes Collegii et aliorum, qui ex Collegio Conuictorum ad vineam Domini missi sunt ab anno 1574 usque ad annum 1580.

Alumni pauperes Collegii Conuictorum:

Nicolaus Arnoldus primus Canonicus Strigoniensis et Concionator Tyrnaviensis germanus, deinde Decanus Monasterii Closterneuburgensis, optime se gerit, Concionator etiam Closterneuburgensis.

Alumni Capituli Strigoniensis:

Joannes Kutasi Canonicus Strigoniensis et Concionator Tyrnaviensis, bene admodum se gerit.

Joannes Olko canonicus Strigoniensis et parochus prope Tyrnaviam, optime se gessit et pie mortuus est.

Alumnus Magnifici Domini a Linderk senioris secretarii Suae Maiestatis:

Joannes Zetner Parochus et Concionator Possonii ciuitate Hungariae, Germanus deinde Parochus in ditione Domini Linderk, bene se gessit.

Sui Juris:

Michael Novater Canonicus Strigoniensis, bene se gessit.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 276r-v.

1585

Catalogus Alumnorum Sanctissimi Domini Nostri Xisti V. Pontificis Maximi qui Viennae hoc mense Augusti Anni 1585 in Collegio et Convictorum Societatis Jesu praesentes degunt.

Rhetores et Humanistae

Mattheus Ezzecius patria Hungarus, educatus Marau.(!) Dioecesis Tyrnaviensis 18 annos natus.

Catalogus eorum qui ex eodem Collegio ab anno 1574 quo primum institutum est sub Sanctissimo Domino Nostro foelicissimae recordationis Gregorio 13. Pontifice maximo sacerdotes ad fructificandum in vineam Domini prodierunt.

Christophorus Gymesinus Religiosus Monasterij Sancti Pauli et Vicarius generalis eiusdem ordinis Anno 1577

Paulus Fouensis Canonicus Strigoniensis, deinde Parochus Varadiensis civitatis Anno 1579.

Cyriacus Hosmannus Parochus in Sancto Hyppolito, deinde Posonii tum tandem Spirae Anno 1580.

Johannes Carbonius Parochus et Canonicus Posoniensis, postea Parochus et Decanus in Lintz, qui postea amore cuiusdam foeminae dementatus ad haereticos Wittenbergenses defecit, non sine spe tamen resipiscentiae, cum ibi cum sua concubina miserrime vivat Anno 1580.

Matthias Drascouitius Canonicus Strigoniensis siue Tyrnauiensis Anno 1580.

Ambrosius Talassi Canonicus Tyrnaviensis Anno 1587.

Mattheus Flaischman Canonicus et Concionator Posonii Anno 1584.

Laurentius Schöberle Concionator militum in Hungaria sub Magnifico Domino Palffy Anno 1584.

Mai lelőhelye: ARSI Austr. 225. I. ff. 209r–211v.

1574–1602

Catalogus alumnorum Pontificiorum Collegii Viennensis Austriae Societatis Jesu ab initio Alumnatus, hoc est ab anno 1574. usque ad annum 1602. in Decembri

1577

Simon Albensis Ungarus, Annorum 17, humanista, venit 27. Novembris anno 1574. sed 11. Decembris anno 1577. peste mortuus est in horto nostro.

Christophorus Gyemesinus Ungarus, Annorum 20, venit 20. Novembris 1574. Factus sacerdos, discessit anno 1577. ad Monasterium et Ordinem Sancti Pauli, ubi factus Vicarius Generalis.

Paulus Radentius Venit 15. Martii anno 1577. discessit in eodem anno cum Reverendissimo Wesprimiensi.

1579

Paulus Fouenius Ungarus, Annorum 22, venit 22. Maii anno 1574. sacerdos factus. Discessit et canonicus factus Strigoniensis et deinde parochus Varadiensis anno 1579.

1580

Joannes Carbo venit Roma 1. Julii anno 1578. discessit anno 80. Factus canonicus et Parochus Posoniensis. Postea Parochus et Decanus Linzensis. Demum factus est hereticus.

Cirillus Hofmanus venit circa anno 1578. Discessit anno 1580. Factus Parochus in Sancto Hypolito. Deinde Posonii.

1581

Ambrosius Talassi Ungarus, Annorum 18, Humanista, venit 28. Octobris anno 1574. Factus Canonicus in Hungaria. Missus anno 1581. Tirnaviam.

1584

Matthias Draskoviz Croata, Annorum 23, Logicus, venit 17. Aprilis anno 1577. discessit anno 1584. factus Canonicus Strigoniensis, nunc est Episcopus Tiniensis.

1587

Mattheus Ezeth Ungarus, venit anno 1587. dimissus anno 1587. quia factus stultus.

1589

Joannes Aupeps Transylvanus, venit 15. Martii anno 1589. die 30. Septembris eodem anno factus Societatis.

1591

Daniel Littay Ungarus, venit 23. Decembris anno 1590. Paulo post missus Brunam ad Societatem.

1592

Michael Schlobovinus Sclavus, venit in Novembri anno 1591. dimissus anno 1592.

1595

Stephanus Literati Transylvanus, venit 31. Octobris anno 1594. discessit 21. Decembris anno 1591. (!) factus Societatis.

Joannes Feir Transilvanus, venit 31. Octobris anno 1594. discessit 1. Decembris et factus Societatis.

1598

Casparus Parhug(?) Ungarus, venit 6. Augusti anno 1597. et translatus ad Alumnatum Serenissimi Principis Maximiliani 24. Aprilis anno 1598.

Joannes Kontes Ungarus, venit 6. Augusti anno 1596. discessit 30. Martii anno 1598. Factus Societatis, sed non perseveravit, nunc agit Parochum in Hungaria.

Martinus Silaii Transylvanus, venit 18. Julii anno 1598. in Humanitates, anno eodem dimissus est tanquam non idoneus.

1602

Stephanus Nagy Hungarus, missus a Reverendissimo Waziensi, qui habet potestatem duos representandi pro Alumnatu venit 3. Martii anno 1602. et 26. Aprilis remissus est tanquam non idoneus.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1651/7/35.

BRAUNSBERG

1582. december 22.

Nomina, cognomina, distinctio per classes, aetas et dies receptionis
alumnorum Sanctissimi Domini Nostri, qui sub cura Collegij
Braunsbergensis versantur (22. Decembris 1582)

Grammatici (sunt omnes 36)

19. *Nicolaus Laposij* Ungarus, annorum 9. 25. Martij, 1580.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. f. 89.

Ugyanő szerepel további négy másolaton (fol. 91, 93, 95, 97, 99.) Ez utóbbin
neve mellett megjegyzés: Non profecit, ingenio parum valet. Az ARSI
Fondo Gesuitico Fundationes Lithvaniae I. 33. ff. 77-78-on lévő másolat
1581-ben említi. Ugyanezt lásd még Archivum Vaticanum Nunziatura di
Germania 93. ff. 387-388. — Az Opp. NN. 326. fol. 128r. és 164r-
en lévő irat többet elárul: Ratio pecuniae acceptae pro Reverendo Patre
Possevino ab initio Augusti, Anni 1559: *Nicolaus Laposij* Ungarus a 25.
Martij 1580. usque ad 26. Augustij 1580. fl. 12. Gr. 21. ob. 3.

1585. május 3.

Alfonso Possevino levele Como kardinálisnak Rómába.

Hor mando a Vostra Signoria Illustrissima il catalogo di tutti gli
alumni i quali insino all'ora presente si sono trattenuti, qui tanto a
nome del seminario di Brunsberga, quanto di quel di Vilna(...)*

* Mivel a levélben mindkét semináriumból említ diákot, mindkét helyen közöljük.

Marcus Demetrius Transsylvanus
Samuel Musculus Saxo
Georgius Transsylvanus Ungarus
Nicolaus Gottingius Saxo
Andreas Siculus Ungarus
Simon Krask Saxo
Georgius Jost Saxo

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 325. ff. 5r–6v.

1589. szeptember

Catalogus domus pauperum studiosorum Collegii Brunsbergensis
Societatis Jesu mense Septembris 1589.

Rhetores

Antonius Jhan natione Scepu-ciense, haereticis parentibus natus, venit circa 1587 initias. Cumque annum prope integrum dedisset operam Rhetoricae in domo pauperum ac religionem catholicam fuisset edoctus, inde pueris quibusdam civium paedagogus adiunctus fuit. Hacque domum aestate promotus ad monasterium Pelptinensem in (...) ut idem officium peragat quam Abbas in Oliuensi promotus

Humanistae

Stephanus Perzinskij Natione Ungarus. Patria Mathcassonic, catholicis parentibus progenitus, in haeresi vero educatus. Anno 1587 post festo Corporis Christi in bursam receptus. Anno aetatis 19 a classe grammatices studio inchoavit. Promotus ad alumnos pontificiis Anno 1589 mense Aprilli — promotus

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 103–106.

1580–1602

Catalogus Alumnorum Pontificorum Braunsburgensis ab initio Seminarii
Anno Domini 1602. in Martio missus in Urbem a Patre Paulo Boxa

(Nomen, Tempus ingressus, Natio, Successus)

Nicolaus Laposii 25. Martii 1580. Transylvanus, 20. Octobris 1583. quod minus aptus tantis sumptibus esset dimissus extra. (f. 8.)

Michael Ungarus 24. Augusti 1581. Ungarus. Dimissus in patriam cum non haberet animum studendi 6. Junij 1583. (f. 11.)

Balthasar Kaltovez 20. Octobris 1583. Pannonius, discessit 3. Augusti 1584. (f. 17.)

Andreas Lissassanius 24. April 1584. Transylvanus, Missus est Claudopolium 18. Aprilis 1589. post duos annos factus sacerdos. (f. 18.)

Georgius Georgifalvij 24. April 1584. Transylvanus. 18. April 1589. missus Claudiopolim. (f. 18.)

Andreas Siculus 27. Aprilis 1584. Siculus, Missus Claudiopolim 15. April 1587. (f. 20.)

Georgius Cibiniensis 22. Martii 1589. Transylvanus, Missus Olomucium ad studia 20. Februarii 1590. Postea factus religiosus Societatis Jesu, degit in Transylvania. (f. 24.)

Ladislav Remetheij 22. Martij 1589. 1591. ultimo Maii missus est in Transylvaniam velut ineptissimus. (f. 24.)

Petrus Bistriciensis 22. Martii 1589. Transylvanus, Factus Monachus Olivensis ibique vita functus 1591. (f. 24.)

Casparus Cibiniensis 22. Martij 1589. Transylvanus, Dimissus est in patriam 1. Martii 1590. ibique scribam egit. (f. 24.)

Joannes Biscinius 22. Martij 1589. Transylvanus, Factus est religiosus Societatis Jesu 2. Augusti 1591. (f. 24.)

Andreas Lensomi 22. Martij 1589. Transylvanus, factus Alumnus Cardinalis Battorus 1593. (f. 24.)

Thomas Pannonus 22. Martij 1589. Transylvanus, Missus ad Societatem Jesu 1590. (f. 25.)

Matthias Lensomi 22. Martij 1589. Transylvanus, Discessit 8. Julij 1592. (f. 25.)

Joannes Varadinus 22. Martij 1589. Ungarus, Ob defectum oculorum litteris operam dare non potuit, ideo dimissus 9. Martij 1591. (f. 25.)

Matthias Liptaviensis 2. Aprilis 1589. Ungarus, 1592. discessit in Transylvaniam, Ordinatus Sacerdos Principis Sacellanus factus, postea promotus ad Canonicatum, obiit ibidem 1594. (f. 25.)

Stephanus Persniskij 2. Aprilis 1589. Ungarus, 10. Aprilis 1593. Sacerdos missus est in Moldaviam, ibi facit fructum. (f. 25.)

Matthias Siculus 2. Aprilis 1589. Siculus, Promotus ad aulam Illustrissimi Cardinalis Bathorii 19. Julii 1592. (f. 26.)

Joannes Claudiopolitanus 12. Aprilis 1589. Transylvanus. 10. Septembris 1593. Romam aufugit nolens esse sub cura Cardinalis Battorii. Jam degit Catholicus in patria. (f. 26.)

Lucas Rast 12. Aprilis 1590. Transylvanus, Missus in patriam 9. Octobris 1593. (f. 27.)

Valentinus Siculus 14. Aprilis 1590. Transylvanus, Factus sacerdos Vilnae, discessit 4. Augusti 1593. in Transylvaniam ad curam animarum. (f. 27.)

Volfangus Apaphi 20. Maii 1590. Ungarus. In Ungariam discessit 9. Maii 1594. ibique vivet catholicus cum magna admiratione omnium. (f. 28.)

Andreas Machaj 17. Julii 1590. Ungarus. Discessit vocatus ab Illustrissimo Cardinalis, Battorio 3. Junii 1593. (f. 28.)

Joannes Benedicti 17 Julii 1590. Ungarus, Factus ludirector Claudiopolitanus 16. Februarii 1593. (f. 28.)

Franciscus Udvarhellus 18. Novembris 1590. Ungarus, Factus ludirector Albae Juliae in Transylvania ultima Novembris 1594. (f. 29.)

Gregorius Bodagazonis 29. Novembris 1590. Siculus, Missus ad Seminarium Vilnensem Societatis Jesu 1597. 6. Septembris. Inde in Transylvaniam ad fructificandum. (f. 29.)

Franciscus Cosa 1. Augusti 1591. Siculus, Rediit in patriam minus ad Studia aptus 1593. 4. Maii. (f. 29.)

Michael Siculus 1. Augusti 1591. Siculus, Dimissus cum non haberet animum studendi nec ingenium 1593. 5. Novembris. (f. 29.)

Ambrosius Bodagazonis 3. Augusti 1591. Siculus, Dimissus quia non capax disciplinae 1593. 8. Februarii. (f. 30.)

Martinus Bornomisa 12. Junii 1591. Ungarus, Missus ad Seminarium Vilnense 6. Novembris 1594. (f. 30.)

Blasius Lasar 1. Augusti 1591. Siculus, Promotus Vilnam 6. Novembris 1594. Inde in patriam. (f. 30.)

Andreas Sensomas 1. Augusti 1591. Siculus, 1. Aprilis 1593. missus in patriam cum amplius studere nollet. (f. 30.)

Daniel Passerius 16. Januari 1593. Saxo, Discessit cum scitu superiorum, reversurus, sed nondum comparet 1597. (f. 31.)

Jacobus Sala 13. Junii 1594. Italus vel potius Transylvanus, Vocatus a parente cum scitu superiorum, discessit in patriam 1596. 9. Maii. (f. 32.)

Joannes Cuttenius 27. Septembris 1594. Saxo, Discessit in patriam 9. Septembris 1599. rediturus, sed indicit in morbum, obiitque pietiamsi inter haereticos. (f. 33.)

Thomas Essenius 17. Martii 1597. Ungarus, In Livoniam ob cognatorum persecutionem dimissus, reversurus, sed nondum comparet 15. Decembris 1598. (f. 38.)

Jacobus Heimet 10. Aprilis 1597. Ungarus, Factus catholicus discessit 15. Augusti 1597. ut paedagogus esset filii Domini Magnifici Vecheris. (f. 39.)

Alexander Ungarus 17. Septembris 1590. Ungarus, Factus est famulus Illustrissimi Cardinalis Battorii 14. Februarii 1593. manet catholicus, nunc servit Domino Thesaurario Marienburgensi. (f. 39.)

Stephanus Fogarasius 18. Augusti 1590. Ungarus, Mortuus est Brunsbergae, dum eriperetur ex alumnatu a Cardinali Battorio 6. Martii 1593. (f. 39.)

Fridericus Hildebrandus 16. Maii 1600. Saxo, Philosophiae cursu perfecto missus Herbipolim 18. August 1601. ad Theologiam. (f. 43.)

Mai lelöhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1379/3/12. ff. 1-52

GRÁC

1589-1602

Catalogus Alumnorum Pontificiorum Collegii Graecensis Societatis Jesu ab initio Alumnatus, hoc est ab anno 1578. in Martio usque ad annum 1602. in Nouembri

Anno 1589.

Andreas Peplerus Ungarus sed ex Germanicis civitatibus. Venit 22. Octobris Anno 1583, Humanista, annorum 20. Finita Philosophia factus Magister, Triennio Theologiam audivit. Factus Theologiae Baccalaureus. Discessit Romam ad collegium Germanicum. Inde postmodum reversus, factus sacerdos Anno 1591. et parochus in Judensburg. Postea ad Sanctum Laurentium in Styria. Mortuus in convictu, quo se adduci infirmus petiit. Laudem habuit.

Anno 1590.

Joannes Kitonitius Croata, venit Anno 1586, Rhetor, annorum 24. Finita Philosophia factus Magister. Audivit Theologiam tres annos. Discessit Sabariam acturus ludimoderatorem Anno 1590.

Andreas Kosadolcius Illyricus, venit 1588. Magister, promotus Annorum 27. Theologiam studuit annum octo mense circiter. Sacerdos discessit factus Canonicus Zagrabiae.

Anno 1598.

Stephanus Voroschinius Croata, venit Anno 1595. 24. Januarii, Rhetor, annorum 25, absolvit Logicam. Studuit Casibus duos annos. Sacerdos factus Sacellanus in Rekelsburg.

Anno 1601.

Franciscus Scholtz Ungarus, venit 1594. 15. Junii. Humanista, annorum 18. Finita Philosophiam, factus Magister. Theologiam studuit unum annum. Aufugit 2. Novembris 1601. Jam Sacellanus in Rekelsburg.

Catalogus Alumnorum nunc degentium in Seminario nempe 20.
Nouembris 1602.

Emericus Zehene Transylvanus, venit Rhetor, annorum 24, anno 1602. 29. Octobris, Jam logicus. (Mellette:) Hic Emericus iuxta huius Alumnatus conditionem non debuit admitti.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1443/13/2. ff. 22a-b.

OLMÜC

1579–1580

Rationes Seminarii Summi Pontificis inchoati Olomucii, quae est Civitas
praecipua Moraviae circa 24. Martii Anno Domini 1579.

Fuerunt a principio alumni octo, ut sequuntur

Franciscus Botca Hungarus

Stephanus Witez Hungarus

Stephanus Witzai Hungarus

Benedictus Zongor Hungarus

Ladislaus Boniczicz Hungarus

Franciscus Borca abfuit a 14. Augusti usque ad 9. Novembris

Benedictus Zongor abfuit a 14. Augusti ad 24. Septembris

Stephanus Witzai dimissus est 4. Septembris, Venerunt novi
alumni.

Pro omnibus istis computatis eorum praesentiis respective a 23.
Julii usque ad finem Octobris detractis Hungarorum absentiiis dati sunt
oeconomio seminarii pro victu 70 tall.

Annus Domini 1580

Decimo sexto Januarii dimissi sunt petentes et instantes *Franciscus Botca, Stephanus Witez, Benedictus Zongor et Ladislaus Boniczicz*. Dimissi inquam liberi, quoniam a Patre Possevino annus liber promissus erat. Omnes ergo isti supradicti debuerunt pro victu a festo Omnium Sanctorum usque ad finem Januarii anni 1580 numeratis praesentiis et detractis absentiiis Hungarorum respective 160 Tall. 16 Gr. 1 d.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 207r–208v.

1580

Estratto di una lettera del Padre Possevino al Cardinale di Como delli 7.
die novembre 1580 circa i seminarii Olmuzzo et Brunsberga (...)

Olomucensi Collegij versatur

Rhetores: *Gasparus Scoblicius* Croatus 19 annorum, receptus 19.
Septembris 1579.

Famuli alii quos adiungendos esse catalogo dixit Pater Praefectus
Daniel Sambucus Pannonus scriba

Catalogus alumnorum qui discesserunt:

Stephanus Witzai Hungarus, 17 annorum discessit 7. Septembris
1579.

Franciscus Botka Hungarus, 20 annorum

Benedictus Zangor Hungarus, 16 annorum

Stephanus Vitez Hungarus, 17 annorum

Ladislau Bonichis(!) Hungarus, 18 annorum, discessunt ante 16.
Septembris 1579.

Martinus Higinius Hungarus, 28 annorum, discessit 28. Martij
1579.

Ex his tamen unus postea errore suo agnito rediit, qui suis modo
sumptibus Olomutii litterarum studiis pergit operam dare. Deinde Do-
minus Archiepiscopus Jaurensis alium Hungarum, qui satis bene audit
ad seminarium misit.

Martinus autem Higinius tradita illi a patribus fide probitatis mis-
sus est in Hungariam in Turcarum fines interiores, ubi aperuit scholam,
fructusque ex eo speratur.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 233-234. (másolata: Opp. NN. 328.
283r-284v.)

1583

Visitatio Seminarii Pontificii Olomucensis mense Aprili anno 1583

Reliqui ordines maiores pro matura Patris Rectoris deliberatione
iisdem tradentur. Quod si etiam subdiaconatus aliis aliquibus idoneis

erit conferendus, praesertium *Michaeli Cosmae* Ungaro aut Slauo, id poterit in nomine Domino fieri. Pro iis tamen initiandis, qui catholicos Episcopos habent dimissoriae litterae prius erunt procurandae.

Mai lelôhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 211–222.

1585 körül

Catalogus alumnorum Seminarii Olomucensis (1585 körül)

Philosophi

*Casparus Scobliti*us Ungarus, Canonicus Zagrabiensis, modestus, diligens et satis boni ingenii. Videtur a Domino suo Drascovitio petere, ut finito cursu Romae possit studere Theologiae.

Logici

Michael Cosmas Ungarus, pius, modestus, non adeo magni ingenii, scit Ungarice et Bohemice.

Rhetores

Andreas Kosodolcius Ungarus, ante paucos dies venit.

Mai lelôhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 226a–b

Annotationes sine titulo, sine anno (1585 körül)

(Nomen, Cognomen, Patria, Diocoesis, Aetas, Tempus, quo venit, Classis)

Philosophi

Casparus Scoblicius Pannonicus, Jauriensis, 22. 1579.

Logici

Michael Cosmas Sclavus, Strigoniensis, 22. 1582.

Rhetores

Andreas Kosodolcius Illiricus, Zagrabiensis, 24. 1585.

Mai lelôhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 228a–b.

Logici

Casparus Scoblicius Pannonicus, Jauriensis, 22, 1579,
Marcus Demetriensis Transsylvanus, Bistriciensis, 28, 1583,

Humanistae

Michael Kosma Pannonicus, Strigoniensis, 22, 1582,

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. f. 232v.

1579–1599

Catalogus Alumnorum Sanctissimi Domini Nostri de quibus non constat,
quo pervenerint aut quid egerint post discessum ex Seminario.

Franciscus Borta Hungarus, venit 1579. discessit 16. Januarii 1580.

Benedictus Zonger Hungarus, venit 1579. discessit 16. Januarii
1580.

Ladislau Boniczicz Croata, venit 1579. discessit 16. Januarii 1580.

Stephanus Wiczay Hungarus, venit 1579. discessit 4. Septembris
1580.

Casparus Auceps Transylvanus, venit 21. Junii 1589. discessit
1590.

Joannes Ruber Hungarus, venit 6. Aprilis 1591. discessit 1. Aug.
1592.

Andreas Mona Hungarus, venit 1591. discessit 15. Novembris 1592.

Sebastianus Merson Hungarus, venit 1. Martii 1596.

Stephanus Pastai Hungarus, venit 29. Junii 1596. discessit 4. Julii
1598.

Franciscus Katai Transylvanus, venit 1. Decembris 1596. discessit
4. Junii 1598.

Matthias Schifferer Hungarus, venit 16. Novembris 1596. abiit 1.
Junii 1598.

Paulus Satzicius Croata, venit 16. Octobris 1597. discessit 15.
Junii 1598.

Laurentius Ferentsfy Hungarus, venit 3. Novembris 1597. abivit
19. Julii 1598.

Gregorius Nagifalvi Transylvanus, venit 5. Junii 1598. discessit 29. Julii 1599.

Laurentius Secey Hungarus, venit 2. Januarii 1589. discessit 31. Maii 1592.

Michael Wagnerus Transylvanus, venit 3. Octobris 1589. abiit 21. Augusti 1591.

Stephanus Franck Transylvanus, venit 3. Octobris 1589. discessit 24. Aprilis 1593.

Matthias Auceps Transylvanus, venit 21. Junii 1589. discessit 22. Septembris 1590.

Nicolaus Nagy Hungarus, venit 17. Junii 1589. discessit 1591.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1477/26 18b. ff. 1r-4r.

1602

Catalogus Alumnorum Sanctissimi Domini Nostri in Seminario Olomutii
existentium Anno 1602. (mense Januario)

Theologi

Georgius Fridericus Transylvanus, annorum 27, receptus Rhetor 22. Januarii 1602. audivit Dialecticam, qua absoluta audit modo casus et controversias, bonus et simplex.

Logici

F. Joannes Saitz Hungarus, annorum 23, receptus 17. Martii 1597. dum esset in Syntaxi. Est ordinis Sancti Pauli primi Eremitae.

Stephanus Vasareli Transylvanus, annorum 25, receptus Rhetor 20. Augusti 1600.

Matthias Felnemethi Ungarus, annorum 25, receptus Rhetor 10. Novembris 1600.

Benedictus Kecskemethi Ungarus, annorum 28, receptus Rhetor 10. Novembris 1600.

Rhetores

Valentinus Faber Hungarus, annorum 22, receptus Syntaxista 1. Novembris 1600.

Poetae

F. Michael Sagoriensis Croata, annorum 18, receptus Syntaxista
16. Aprilis 1599.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1477/26 18c. f. 1r.

1602

Catalogus Alumnorum Sanctissimi Patri Nostri, qui hactenus prodierunt e seminario, et de quibus constat, quid absolutis studiis egerint ab initio seminarii usque ad annum 1602.

4. *Martinus Heginius* Hungarus, venit 1579. ludimagister in Hungaria factus est.

30. *Gasparus Schobliti* Hungarus, annorum 22, venit 1579. Baccalaureus Philosophiae, praepositus est in Hungaria.

40. *Mateus Demetriensis* Transylvanus, annorum 28, venit 1583. absoluta philosophia ivit Vilnam ad Theologiam, ingressus est Societatem nostram.

43. *Michael Cosma* Hungarus, annorum 22, venit 1582. Magister artium, Canonicus, Secretarius Latinus Episcopi Olomucensis factus, mortuus ibidem.

46. *Joachimus Wemichaeus* Saxo, annorum 20, venit 1581. mortuus est in Seminario.

48. *Joannes Wemichaeus* Saxo, annorum 18, venit 1582. ingressus Societatem, modo agit concionatorem collegii Glacensis.

62. *Andreas Kossodolcius* Illyricus, annorum 28, venit 1585. Magister artium, discessit Graecium ad Theologiam, anno 1588. 6. Octobris.

71. *Christophorus Seffer* Tartarus, absoluta Philosophia egit ludimagistrum in Hungaria, nihil aliud constat.

72. *Balthasar Fuzhsius* Marchicus, annorum 29, venit 1. Junii anni 1587. ivit ad Novitiatum Brunam.

76. *Emericus Ileshazi* Hungarus, annorum 31, venit 1. Decembris 1587., discessit 23. Augusti, anni 1588, suscepturus ordines sacros, canonicus Agriensis mortuus est.

80. *Joannes Krayaziz* Hungarus, annorum 29, venit 15. Februarii anni 1589.

83. *Mattheus Carpentarius* Hungarus, annorum 23, venit 16. Augusti 1588. Rector Scholae Sakolcii in Hungaria.

101. *Laurentius Ternowczy* Hungarus, 23 annorum, venit 22. Februarii 1591. Sacerdos factus.

105. *Joannes Urbani* Pannonius, ivit ad Novitiatum 27. Septembris 1592.

107. *Joannes Bistriciensis* Transylvanus, annorum 20, venit 22. Augusti 1592. discessit in patriam absoluta Theologia 17. Septembr. 1595.

109. *Andreas Bona* Hungarus, 25 annorum, venit 1591, factus est Monachus in Hungaria.

110. *Thobias Herdelius Scepusiensis* Hungarus, annorum 20, venit 2. Junii 92. promotus Baccalaureus, finita Philosophia missus est in patriam 3. Maii 1595.

112. *Paulus Zegedinus* Ungarus, annorum 25, venit 1. Julii 1592. absoluta Philosophia ivit in patriam et factus sacerdos.

115. *Nicolaus Zantmartin* Transylvanus, annorum 28, venit 22. Augusti 1592. missus in patriam 4. Julii 1598.

117. *Emericus Halassi* Hungarus, 22 annorum, venit 27. April 1593. discessit in patriam 12. Julii 1597. promotus Magister, ubi fungitur officio secretarii.

118. *Paulus Keczel* Hungarus, 25 annorum, venit 27. April 1593. ivit ad Archiepiscopum Strigoniensem 22. Junii 1598.

120. *Petrus Baranai* Ungarus, 20 annorum, venit 23. Junii 1594. missus Romam ad Collegium Hungarorum.

125. *Valentinus Gnylius* Silesius, 20 annorum, venit 2. Augusti 1595. factus ludimagister Sakolcii.

128. *Emericus Somogi* Ungarus, 27 annorum, venit 29. Junii 1596. Notarius capituli Nitriensis, discessit in Octobris 1596.

138. *Michael Nyri* Hungarus, venit 1. Decembris 1597. factus Societatis 24. Novembris anno 1598.

Mai lelöhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1477/26/18a. ff. 1-106.

Petrus Torrentius levele Claudio Aquaviva rendfőnöknek. Melléklete:

Nomina Alumnorum Sanctissimi Domini Nostri in Seminario
Olomucensi existentium 1603.

Theologici

Georgius Sadlerus Transylvanus, annorum 31, audet controversias et casus, annum enim dimidio mediocriter concionatur Germanice.

Valentinus Faber Slavus, annorum 29 a renovatione studiorum audet controversias et casus, concionatur Ungarice et Slavonice.

Daniel Pizidarius Slavus, annorum 29 a renovatione studiorum audit controversias et casus, concionatur Slavonice.

F. Johannes Strozka Ordinis Sancti Pauli primi Eremitae.

Philosophi

Stephanus Vasareli Ungarus

Benedictus Ketzkemethi Ungarus

Rhetores

F. Michael Pinkovicius Ordinis Sancti Pauli Eremitae

F. Matthias Ivankowitz Ordinis Sancti Pauli Eremitae

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1477/19/1-4 f. 3.

PRÁGA

1578.

Rationes dati in victum Alumnorum Summi Pontificis

Theologi

***Mathias Draskovitus* Canonicus Strigoniensis**

***Paulus Föueni* Parochus Varadini**

***Daniel Semlerus* Parochus in Iliria**

Audiunt cursum philosophiae

***Mathias Haischman* Concionator et Canonicus Posoniensis**

***Ambrosius Talassi* Canonicus Strigoniensis**

***Mai lelőhelye:* ARSI Opp. NN. 326. f. 353v. (másolatok ugyanitt 254v, 255v.)**

VILNÓ

1585

Nomina eorum qui relictī sunt in Seminario Pontificio Vilnensi Anno
1585. 10. Julij

Marcus Demetrius Transylvanus

Henrichus Wall Saxo (...)

Memoria relictā in Seminario Vilnensi a Reverendissimo Padre Possevino

Post Gersonem editum imprimatur epistola mea de necessitate et modo docendi catechismi in 12 una cum rationibus quibus inter summas difficultates negotium fidei potest promoveri. Post epistolam editam quae explicabitur ut supra est, imprimatur Eckii Enchiridion. Habet autem *Marcus Ungharus Trannssylvanus* unum, quod dono dedi Brunsbergae, qui forsā est actus.

Mai lelöhelye: ARSI Opp. NN 325. f. 33v.

1585 körül

Catalogus et examinatio facta Vilnae Alumnorum et aliorum, qui sunt in
Seminario Pontificis

Marcus Transsylvanus

Mai lelöhelye: ARSI Opp. NN. 325. f. 336v.

1585 körül

Catalogus librorum quos Pater Adamus Vilnensis pro Seminario summi Pontificis eiusdem Seminarii coemit (...)

11. Tomus Orationum Ciceronis primus relictus a *Gregorio Transylvano* ingresso Societate.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. ff. 305r-v és 307r-v.

1585 körül

Seminaristae hoc anno fuerunt in universum 10 absque Hermano Rigensi

Nicolaus Claudiopolitanus Ungarus venit 5a Martii anno 1584., qui iam discedit

Petrus et Paulus Ungari venerunt 16. April Anno 1584. discesserunt in Septembris

Stephanus Croata venit 16. Aprilis anno 1584., qui iam discedit

Gregorius Ungarus venit 16. Aprilis (...)

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. f. 318v. (másolata: 322v.)

1585 körül

Alumni Summi Pontificis undecim numerati sunt ex quibus duo discesserant

Nicolaus Claudiopolitanus Ungarus 24. Martij Anno 1584.

Stephanus, Petrus, Gregorius, Paulus Ungari 16. Aprilis Anno 1584.

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. f. 342r.

Rationes Typographicae, pro Reverendissimo Patre Possevino
A Transylvanicis Collegiis pro 43 Gersonibus fl. 4.

Ab iisdem pro 12. Atheismis (pro uno gr. 3.) fl. 1. gr. 15.

Gersones debeant esse 1000 sed impressi tamen, errore typographi
995.

In Transylvaniam missi et solvendi 42.

Atheismi 1000

Domino *Stephano Bodonio* 6

In Transylvaniam missi, et solvendi 12

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 326. f. 396v

Antonio Possevino levele Como kardinálisnak Rómába (1585. 05. 03.
Braunsberg)

Hor mando a Vostra Signoria Illustrissima il catalogo di tutti gli
alumni i quali insino all'ora presente si sono trattenuti, qui tanto a
nome del seminario di Brunsberga, quanto di quel di Vilna(...)

Marcus Demetrius Transsylvanus

Samuel Musculus Saxo

Georgius Transsylvanus Ungarus

Nicolaus Gottingius Saxo

Andreas Siculus Ungarus

Simon Krask Saxo

Georgius Jost Saxo

Mai lelőhelye: ARSI Opp. NN. 325. ff. 5r-6v.

1590

Catalogus Alumnorum Pontificis Maximi Seminarii Vilmensis Anni 1590

Praeter hos annis proximis, ex eodem Seminario prodierunt in Ecclesia ministerium ad vinea Domini ... hi religionem ingressi sunt

Marcus Merclerus Transylvanus

Samuel Musculus Misnensis

Mai lelöhelye: ARSI Lithuania 36. f. 292.

1590 körül

Nomina eorum, qui sunt in Seminario Pontificio Vilmensi

Marcus Demetrius Transylvanus

Mai lelöhelye: ARSI Lithuania 36. f. 295. (Év nélküli irat, ugyanaz, mint ARSI Opp. NN. 325. f. 36r.)

1590 körül

Catalogus eorum alumnorum, qui hoc proximo quadriennio partim ad laborandum in vinea Domini, partim ad religionem missi sunt

Religiosi facti Societatis Jesu

Samuel Musculus Misnensis

Marcus Merclerus Saxo

Mai lelöhelye: ARSI Lithuania 36. f. 297.

1586–1602

Catalogus Alumnorum Pontificiorum Vilnae ab initio Seminarii (sc. 1583)

(Nomina, Tempus, Natio, Successus)

Gregorius Bogdesouius 1586. Ungarus, Parochus in Transylvania.

Stephanus Portianis 1586. Ungarus, in Moldaviam sacerdos missus.

Martinus Colosuari 1587. Ungarus.

Valentinus Siculus 1588. Ungarus, Sacerdos missus in Ungariam.

Martinus Pasnoticius 1589. Illiricus, Sacerdos in Moldaviam missus.

Martinus Bornemisza 1589. Ungarus, ludimagister in Transylvania.

Marcus Merclerus 1589. Saxo, ingressus religionem mortuus in Transylvania.

Blasius Lazari 1591. Ungarus, Parochus in Ungaria.

Joannes Vazardi 1591. Ungarus, missus in Patriam Catholicus.

Stephanus Nagy 1591. Ungarus, in Moldaviam sacerdos missus.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1652/3/12.

APPENDIX

1590 Vilnó

Catalogus Alumnorum Pontificis Maximi Seminarii Vilmensis Anni 1590
Hoc eodem anno emisi sunt in ministerium Ecclesiae varias in partes

D. Matthias Pagnositius Illyricus sacerdos, in controversiis et casibus constientiae mediocriter versatus, in Moldaviam ad conservandas parocias catholicorum missus est.

D. Stephanus Persimius sacerdos, etiam in Moldaviam, ad curam animarum missus est.

Mai lelőhelye: ARSI Lithvania 36. f. 290. (f. 297. megismétli ezt, s megemlíti, hogy Pagnositius 26 évesen ment Moldvába.)

1584 Fulda

Catalogus alumnorum seminarii pontificii Fuldensis.

Bernhardus a Lippia Westphalus, parentibus haereticis. Dedit postea operam Mussiponti, promovit amicos ad scholas catholicas factus, deinde canonicus Fritzlarzensis et Padebornensis. Obiit postea in Hungaria pugnans contra Turcas.

Jodocus a Recke Westphalus, dissoluto seminario rediit monasterium ad studia, postea abiit militatum in Hungaria, ubi dicitur periisse.

Theodorus a Walrauen Westphalus, parentibus et cognatis haereticis. Hic ivit militatum in Hungariam admodum adolescens cum aliis cognatis et discipulis scholarum nostrarum monasterii. Periit adverso

illo praelio ad Agriam, non tamen sine laude. Nam fugiente equitatu christiano alia quaedam equitatus, in circa multi erant discipuli nobiles scholarum nostrarum et sodales quondam Divi Virginis procidentes repente ex equis ingenua Divi Virginis auxilium implorarunt, deinde consensu iterum equis tanta vi, tot hostium impetum pauculi sustinuerunt, ut perfractis aliquoties hostium ordinibus non inulti caderent, equitesque ferrei a Turcis dicerentur. Qui evaserunt, hanc rem in patriam retulerunt.

Mai lelőhelye: ARSI Fondo Gesuitico 1441/4/14.

Rövidítésjegyzék

AHSI — Archivum Historicum Societatis Jesu

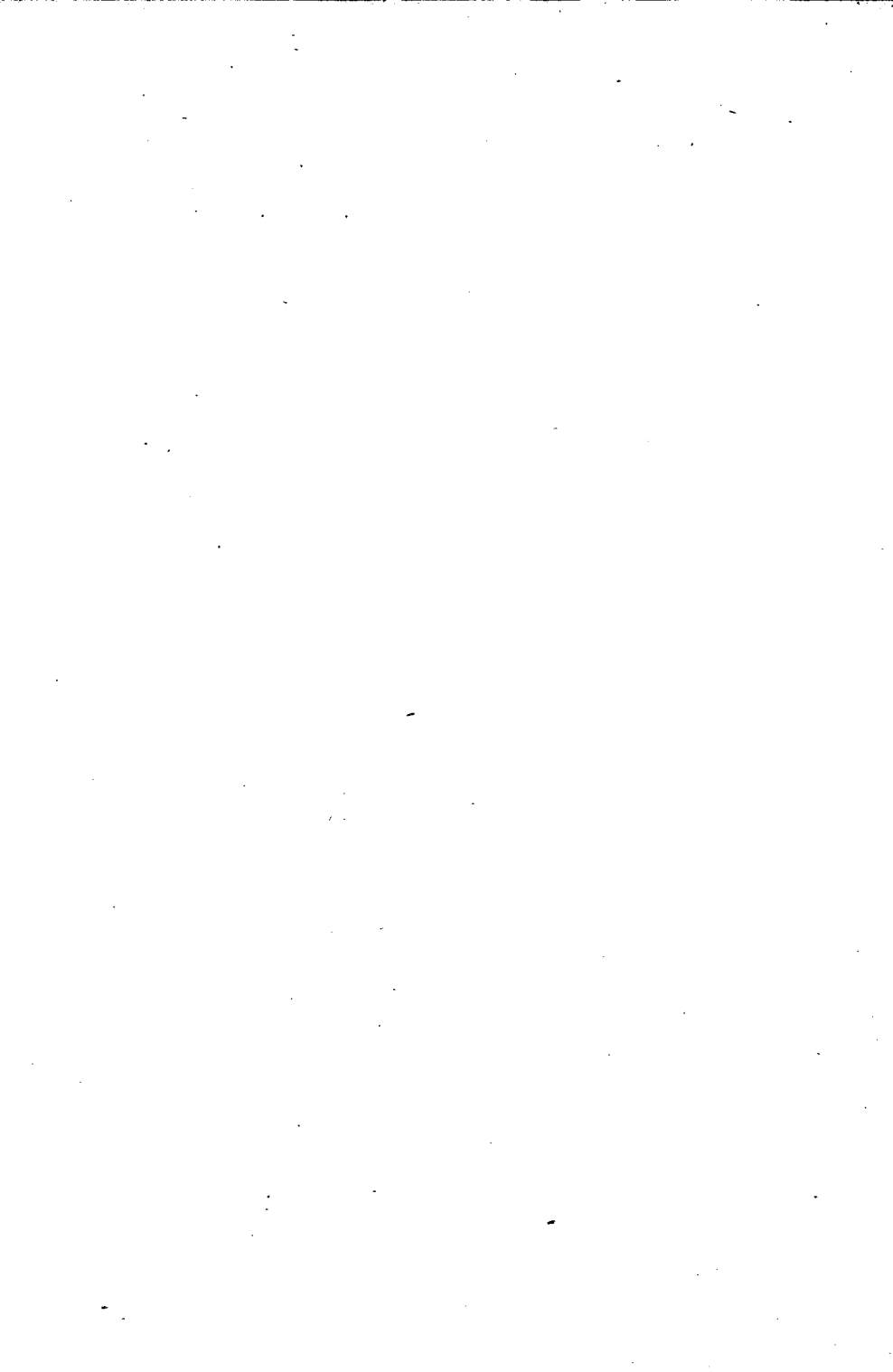
ARSI — Archivum Romanum Societatis Jesu

Catalogi — *Catalogus personarum et officorum Provinciae Austriae Societatis Jesu*, I–II., 1551–1600, 1601–1640, edidit Ladislaus Lukács, Romae 1978, 1982.

MAH — *Monumenta Antiquae Hungariae* I–IV., 1550–1580, 1581–1586, 1587–1592, 1592–1600. edidit Ladislaus Lukács, Romae, 1969, 1976, 1981, 1987.

MPS — *Monumenta Paedagogica Societatis Jesu* IV. 1573–1580, edidit Ladislaus Lukács, Romae, 1981.

Veress, Carillo — *Epistolae et acta P. Alfonsi Carrillii S. J. Carrillo Alfonz jezsuita atya levelezése és iratai (1591–1618)* I–II. ed. Veress Endre, Budapest, 1906, 1943.

Személy- és helynévmutató

Adamus Vilnensis 53
Agaphi → Apaffi
Agria → *Eger*
Alba Julia → *Gyulafehérvár*
Albensis, Simon 33
Alber, Ferdinand 27
Alexander Ungarus 14
Amalteo, Attilio 11
Andreas Lissassanius 13, 38
Andreas Siculus → Székely András
Apaffi (Apaphi) Farkas 39
Aquaviva, Claudio 29, 50
Arnoldus, Nicolaus 32
Auceps, Casparus 46
Auceps, Joannes 34
Auceps, Matthias 47

Bader, Georgius 10
Baranyai (Baranai) Péter 49
Barca (Borca) Ferenc 43
Báthory (Battorus) András 14, 15, 18, 19, 38, 39
Báthory Boldizsár 10, 27
Báthory István 8–10, 13, 14, 15, 16, 23, 26, 28
Báthory Kristóf 8

Báthory Miklós, Ecsedi 12
 Batthyány család 22
Bécs → *Wien*
 Bellarmino, Roberto 13, 26
 Benedicti, Joannes → Joannes Benedicti
Beszterce (Bistrita) 17
 Besztercei Péter → Petrus Bistriciensis
 Bíró Vencel 23
 Bitskey István 23
 Blandrata, Giorgio 24
 Bodagazonis → Boldogasszonyfalvi
 Bodonyi (Bodonius) István 54
 Bogdesouius → Boldogasszonyfalvi
 Boldogasszonyfalvi (Bodagazonis) Ambrus 39
 Boldogasszonyfalvi (Bodagazonis, Bogdesouius) Gergely 39, 55
 Bóna András 49
 Boniczicz (Binichis), Ladislaus 43, 44, 46
 Bonomi, Francesco 21
 Borca → Barca
 Bornemissza Gergely 12
 Bornemissza (Bornomisa) Márton 39, 56
 Bornomisa → Bornemissza
 Botka (Botca) Ferenc 43, 44, 46
 Boxa, Paulus 20, 21, 37
Brassó (Brasov) 11
Braunsberg (Brunsb erga) 8, 13–15, 17, 19, 24, 26, 36–40, 44, 52, 54
Brünn (Bruna, Brno) 35

Caligari, Giovanni Andrea 8
 Campanus, Johannes Paulus 5, 10, 13, 14, 16
 Canisius, Petrus 19
 Carbonius, Johannes 33
 Caro, Johannes 31
 Carpentarius, Mattheus 49
 Carrillo, Alfonso 11, 14, 15, 18, 25, 27

Casparus Cibiniensis 38
Cicero, Marcus Tullius 14, 53
Claudiopolis → *Kolozsvár*
Closterneuburg → *Klosterneuburg*
Cluj Napoca → *Kolozsvár*
Colosuari → *Kolozsvári*
Colosvar → *Kolozsvár*
Como kardinális 36, 54
Coreth, Anna 23
Cosa → *Kósa*
Cosma → *Kozma*
Crucovia → *Krakkó*
Cuttenius, Joannes 40

Csáktornya (Cakovec) 22

Delfino, Giovanni 6, 7, 23
Demetrius, Marcus → Merckler
Draskovith (*Drascouitius*, *Drazkoviz*) Mátyás 32–34, 51
Draskovith család 45
Drazcoviz → *Draskovith*

Eck, Johann 52
Eger (Agria) 58
Erdély passim
Ernő főherceg, Habsburg 21
Essenius, Thomas 40
Esztergom (Strigonium) 32–34, 51
Ezeth (*Ezzecius*) Máté 32, 34

Faber, Valentinus 47, 50
Feir, Johannes 35

Felnémethi Mátyás 47
Ferencffy (Ferentsfy) Lőrinc 46
Flaischman, Matthaeus 33
Fogarasi István (Stephanus Fogarasinus) 14, 40
Forró György 19
Fövényi (Foueni, Fouensis) Pál 31, 33, 34, 51
Franck, Stephanus 47
Fridericus, Georgius 47
Fuxsius, Balthasar 48

Galli, Ptolemeo 7, 8
Georgifalvij → Györgyfalvi
Georgius Cibiniensis 38
Georgius Georgifalvi → Györgyfalvi
Georgius Transsylvanus 36, 54
Gergely, XIII. pápa 9, 31, 33
Gerson, Johannes 52, 54
Gnylius, Valentinus 49
Grandi, Petrus 31
Graz (Grác) 7, 14, 41–42
Gregorius papa → Gergely pápa
Gregorius Transylvanus → Vásárhelyi Gergely
Gregorius Ungarus 53
Gymesius → Gyimesi

Gyimesi (Gymesinus), Kristóf 31, 33
Győr (Jaurinum) 44
Györgyfalvi (Georgifalvi) György 13, 14, 38
Gyulafehérvár (Alba Julia) 9, 11, 39

Haischman, Mathias 51
Halassi Imre 49
Heimet, Jacobus 40

Heltai Gáspár 25
Herbipolis → *Würzburg*
Herdelius, Tobias 49
Higenius, Martinus 44, 48
Hildebrandus, Fridericus 40
Hofmann, A. 23
Hosmannus, Cyriacus 33, 34
Hunyadi Demeter 24, 25

Illésházy (Ileshazi) Imre 48
Illiria 51
Itália 5
Ivankovitz, Matthias 50

Jakó Zsigmond 23
Jaroslav 10, 11, 14
Jaurinum → *Győr*
Jhan, Antonius 37
Joannes Benedicti 39
Joannes Biscinius 38
Joannes Bistriciensis 49
Joannes Claudiopolitanus → Kolozsvári János
Joannes Varadinus → Váradi János
Jost, Georgius 37, 54
Judensburg 41

Kabos István 19
Kakas István 25
Kaltovez, Balthasar 38
Kapronczay Gábor 23
Karánsebes 12
Kassa (*Kosice*) 12, 13, 21
Káthay (Kátai) Ferenc 27, 46

Kecskeméti (Keczkemethi) Benedek 47, 50
 Keczel Pál 49
 Kelemen, VIII. pápa 11
 Keresztúri Kristóf 28
 Kitonitz, Johannes 41
 Klesl, Melchior 7, 23
Klosterneuburg (Closterneuburg) 32
Kolozsvár (Claudiopolis, Cluj Napoca) 5, 6, 8–11, 13, 14, 16–18, 21,
 23, 24, 26, 38
 Kolozsvári (Claudiopolitanus) János 14, 39
 Kolozsvári (Colosuari, Claudiopolitanus) Miklós 13, 53
 Kolozsvári (Colosuari) Márton 56
 Kontes, Johannes 35
 Kósa (Cosa) Ferenc 39
Kosice → *Kassa*
 Kosodolcius, Andreas 41, 45, 48
 Kovacsóczy Farkas 12
 Kozma (Cosma) Mihály 45, 46, 48
 Kőrösi Ferenc 18–19
 Krajacicz (Krayaziz), Johannes 48
Krakkó (Cracovia) 18, 26
 Krask, Simon 37, 54
 Kutasi János 32

Ladó Bálint 10, 14, 21
 Laposi Miklós 36, 38
 Lasar → Lázár
 Lázár (Lasar, Lazari) Balázs 39, 56
 Leleszi János 9
Lengyelország passim
 Lensomi, Andreas 38
 Lensomi, Matthias 38
 Linderck család 32
Linz 33, 34
 Lippia, Bernhardus a 57

Liptói (Liptaviensis) Mátyás 38
Littay Dániel 35
Livonia 40
Lublin 10
Lucari, Ludovicus 13
Lugos 12
Lühr, Georg 24
Lukács László 5, 6, 14, 16, 17, 23, 28

Machai → Makai
Maiorius, Petrus 28
Makai (Machai) András 14, 39
Marcus Demetriensis (Demetrius) → Merckler
Marcus Trassylvanus → Merckler
Marcus Ungarus → Merckler
Martinus Litteratus 25
Maselli, Ludovicus 14, 15
Mattheus Ezzecius → Ezeth Máté
Matthias Siculus → Székely Mátyás
Maximilianus → Miksa
Merckler, Marcus (Marcus Demetriensis) 13, 14, 26, 37, 46, 48, 52,
54–56
Merson, Sebastianus 46
Michael Siculus → Székely Mihály
Michael Ungarus 38
Mickola, Józef Juliusz 27
Miksa (Maximilianus), magyar király 35
Milanesi, Maximus 10
Moldva (Moldavia) 25
Mona András 46
Musculus, Samuel 37, 54, 55
Mussipontum (Pont-à-Mousson?) 47

Nádasdi család 22
Nagy István 35, 56
Nagy Miklós 47
Nagyfalui (Nagifalui) Gergely 47
Nagyszombat (Tyrnavia, Trnava) 32–34
Nagyvárad (Oradea) 12, 31, 33, 34
Nicolaus Claudiopolitanus → Kolozsvári Miklós
Nicolaus Gottingius 37, 54
Nitra → *Nyitra*
Novater Mihály 32

Nyiri (Nyri) Mihály 49
Nyitra (Nitra) 49

Oblak, Jan 24
Olaszország 19
Olko János 32
Olműc (Olomuc) 8, 14, 17, 21, 26, 27–29, 38, 43–50
Oroszország (Russia) 13

Parhug(?) Gáspár 35
Pasnoticius, Martinus 56
Passerius, Daniel 40
Pástai István 46
Paulus Ungarus 13, 53
Pázmány Péter 19
Peplerus, Andreas 41
Perzinskij, Stephanus 37, 39
Petrus Bistriciensis 38
Petrus Ungarus 13, 53
Piechnik, Ludwik 24
Pinkovich (Pinkovicius), Michael 50
Pirnát Antal 23

Pixidarius, Daniel 50
Poplatek, Jan 24
Poroszország (Prussia) 28
Portianis, Stephanus 55
Posonium → *Pozsony*
Possevino, Antonio 7–10, 12–17, 21, 23, 28, 36, 43, 44, 52, 54
Pozsony (Posonium, Bratislava) 31, 33, 34, 51
Prága (Praha) 14, 51
Prussia → *Poroszország*
Puteo, Antonius de 10

Quadrino, Petrus Maria 24

Radéczi (Radetius) Pál 34
Rast, Lucas 39
Recke, Jodocus 57
Rekelsburg 41, 42
Remethei László 38
Reszka, Stanisław 24
Róma 5–8, 10, 11, 18, 19, 29, 41, 45
Rubenus, Leonardus 14, 24
Ruber, Joannes 46
Russia → *Oroszország*

Sagoriensis, Michael 48
Saitz, Joannes 47
Sakolca → *Szokolca*
Sala, Jacobus 40
Sambucus, Daniel 44
Sanctus Laurentius in Styria 41
Satzicius, Paulus 46
Schifferer, Matthias 46
Schlobovinus, Michael 35

Schoblitius → Scoblicius
Scholtz, Franciscus 42
Schöberle, Laurentius 33
Scoblicius (Schoblitius), Gasparus 44–46, 48
Secéy Lőrinc 47
Seffer, Christophorus 48
Semlerus, Daniel 51
Sensomas → Szenttamási(?)
Siculus → Székely
Silaii → Zilahi
Simon Albensis → Albensis, Simon
Slavonia 50
Sixtus (Xixtus), V. pápa 32
Somogyi (Somogi) Imre 49
Stephanus Croata 53
Stephanus de Tyrnavia 22
Stephanus Fogarasius → Fogarasi István
Stephanus Literatus 35
Stephanus Ungarus 13, 53
Strigonium → *Esztergom*
Stroxkaj(?), Johannes 50
Styria 41
Sunyer (Sunierus), Franciscus 8
Svédország 7

Szokolca (Sakolca) 49
Szalay István 19
Szántó Arator István 16, 22
Szebeni Gáspár → Casparus Cibiniensis
Szebeni György → Georgius Cibiniensis
Szegedi (Zegedinus) Pál 49
Székely (Siculus) András 13, 37, 38, 54
Székely (Siculus) Bálint 39, 56
Székely (Siculus) Mátyás 14, 24, 39
Székely (Siculus) Mihály 39

Székelyföld 13

Szentmártoni (Zantmartin) Miklós 49

Szenttamási (Sensomas) András 39

Tálassi (Talassi) Máté 33, 34, 51

Ternóczy (Ternowczy) Lőrinc 49

Thomas Pannonus 38

Tordai (Tordanus) János 14, 15

Torrentius, Petrus 50

Trento (Trident) 6

Túróc 22

Tyrnavia → *Nagyszombat*

Udvarhelyi (Udvarhellius) Ferenc 39

Urbanus, Johannes 49

Vác (Wacium) 35

Valentinus Siculus → Székely Bálint

Várad → *Nagyvárad*

Váradi (Varadinus) János 38

Vasareli István 47, 50

Vásárhelyi Gergely (Gregorius Ungarus) 11, 13, 14, 18, 53

Vazardi, Joannes 56

Vega, Emmanuele 28

Veress Endre 5, 8–12, 15, 23–25, 27, 28

Veszprém (Wesprimium) 34

Viczai (Wiczai) István 43, 44, 46

Vienna → *Wien*

Vilnó (Wilna, Vilnius) 9, 13–15, 17, 21, 24, 27, 28, 36, 39, 54,
52–57

Vitéz (Witez) István 43, 44, 46

Voroschinus, Stephanus 41

Wagner, Michael 47

Wall, Henricus 52

Walrauen, Theodorus a 57
Wazium → Vác
Wemichaeus, Joachimus 48
Wemichaeus, Johannes 48
Wesprimium → Veszprém
Wiczai → Viczai
Wien (*Bécs, Vienna*) 6, 7, 8, 10, 11, 14, 23, 27, 28, 31–35
Witez → Vitéz
Wittenberg 33
Wujek, Jakób 11, 18, 19
Würzburg (Herbipolis) 40

Xixtus → Sixtus

Zagorai → *Sagoriensis*
Zagreb (Zagrabium) 41, 45
Zantmartin → *Szentmárton*
Zegedinus → *Szegedi*
Zehene, Emericus 42
Zetner, Johannes 32
Zilahi (Silai) Márton 35
Znióvárálja 10
Zongor (Zonger) Benedek 43, 44, 46
Zrínyi család 22

Ungarische Alumnen in päpstlichen Seminaren

Beiträge zu den Anfängen des jesuitischen Schulwesens

Die Arbeit behandelt das Thema der Institution des katholischen Schulwesens nach der tridentinischen Synode, des Netzes der päpstlichen Seminaren in Ostmitteleuropa. Es wird eine Namensliste – den Listen im Zentralarchiv des Jesuitenordens in Rom entnommen – der ungarischen Alumnen publiziert, die zwischen 1574 und 1602 Studenten der päpstlichen Seminare in Wien, Braunsberg, Graz, Prag und Wilno waren. Der Zeitraum ist durch die erhalten gebliebenen Quellen vorgegeben. Ein besonderes Charakteristikum der Dokumente ist, daß sie öfters Informationen über die weitere Laufbahn der Alumnen enthalten.

Die einleitende Studie faßt einerseits die neuen Erkenntnisse der internationalen Fachliteratur dieses Schultyps zusammen, anderseits gibt sie einen Überblick darüber, wie das Klausenburger Seminar in diesem Netz anzusiedeln ist, über dessen Schüler uns aber leider keine Namenslisten zur Verfügung stehen.

Tartalom

Bevezetés	5
A szemináriumok létrejöttéről	6
A szemináriumok gyűjtőköréről	12
A szemináriumok szabályzatairól és a tanulmányokról	15
Az iskolatípus kisugárzásáról	21
Jegyzetek	23
Adattár	31
Bécs	31
Braunsberg	36
Grác	41
Olmüc	43
Prága	51
Vilnó	52
Appendix	57
Rövidítésjegyzék	59
Személy- és helynévmutató	61
Zusammenfassung	73

Felelős kiadó: Mikola Tibor
A nyomdai munkákat az Európa Alapítvány közreműködésével
a Tajfun Kft nyomdája végezte
ISBN 963 481 857 9
ISSN 0238-7948

PEREGRINATIO HUNGARORUM

Szerkeszti/Redigit

Herner János

1. Széchenyi Zsigmond itáliai körútja 1699–1700. (Szeged, 1988.)
2. Batthyány Kristóf európai utazása 1657–1658. (Szeged, 1988.)
3. „Vitéz-e avagy ájtatos” I. Batthyány Ádám sajátkezű bűnlajstroma s „némely fontos kicsiség”. (Szeged, 1989.)
4. Kérészi István omniárium. (Szeged, 1989.)
5. A. H. Röell und seine ungarischen Studenten. (Szeged, 1990.)
6. Horváti Békés János diáknaplója (Szeged, 1990.)
7. Pápai szemináriumok magyarországi alumnusai. Adalék a jezsuita iskoláztatás kezdeteihez. (Szeged, 1990.)